

МУСТАҚИЛЛИК ҲАЙБАТИ

қилинди. Озгина қувур етмай қолган эди, газдан чиққан эски қувурни улаб юбордик.

Ниҳоят, сув очиладиган кун ҳам келди. Мана, мурват буралди...

У қувонч, у сурурни сўз билан ифодалаш мушкул. Ичимдан бир орзиқиш оқиб, томоғимга тиқилиб, кўзимдан ёш бўлиб чиқди. Оиламнинг, фарзандларимнинг шодлигини айтмайсизми!

Беш-олти кунлик сувсиз қийинчиликдан сўнг ниҳоят уйимизга сув келди! Ва бу сув ўзимизнинг қувурларимиздан оқиб келди! Лекин биз уйимизга сув келганидангина суюнмаётган эдик ҳозир. Биз бутун оиламиз билан кичикки-

на мустақилликка эришганимиздан қувонаётган эдик! Тўғри, эски газ қувурини бекорга улабмиз, сувга ҳиди уриб қоларкан, лекин бу ҳам бизнинг шодлигимизни пасайтира ол-

мади. Мустақиллик муҳим эди бизга. Энди ўзимизнинг сувимиз бор эди!

Бугун мамлакатим мустақилликка эришганига 11 йил тўлди. Кичиккина ҳовлимда эришганим кичик-

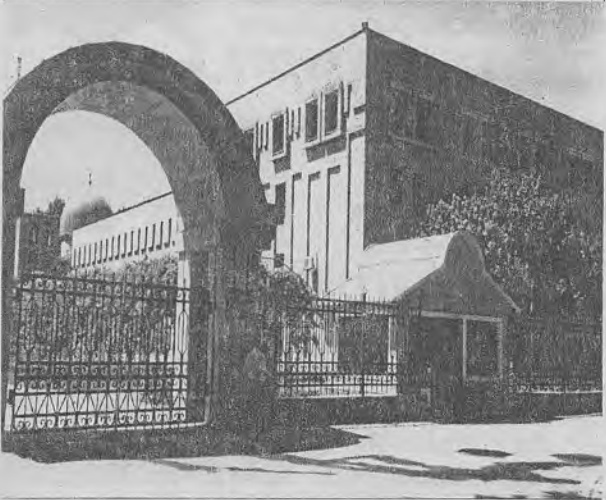
кина мустақиллик менга бугун биратўла хоризм ва совет мустамлакачилигидан қутулган мамлакатимнинг озодлиги ҳайбатини бошқача ҳис қилдирди. Тўғри, бир оз қийинчилик бор, советдан қолган йиртиқларни ҳали тўла ямаб улгурганимиз йўқ. Лекин биз энг каттасига эришдик. Ўзбекистон мустақил бўлди! Қийинчиликлар, етишмовчиликлар, иншаллоҳ, аста-секин бартараф бўлғуси. Ҳали ҳеч нарса кўрмагандек ҳам бўлиб кетармиз. Муҳими – мустақилмиз. Сувларимизнинг, газларимизнинг мурвати ўн бир йилдан бери ўз кўлимизда. Бу эса, ҳазилакам гап эмас.

Нуруллоҳ МУҲАММАД РАУФХОН

Ҳовлимизнинг аввалги эгаси диёримизга Чор босқинидан сўнг келган илк ўрисларнинг авлоди эди. Замонлар ўтиб, катта бир хонадон меросхўрлар ўртасида тақсимлана-тақсимлана, битта ҳовли иккита, иккитаси тўртта, тўрттаси саккизтага бўлиниб кетган. Ора-орасига рамзий симтўр тортиб қўйилганига қарамай, унисида учта хўжалик битта дарвозадан киради, ҳовлиси умумий, бунисида иккита оила битта том остида яшайди, яна бошқасининг эса, эшигию томи алоҳида бўлгани билан, ичадиган суви ё ёқадиган гази битта қувурдан оқади.

Эгаси ўзининг асл ватанига қайтар бўлдию шундай ҳовлилардан бири бизга nasib этди. У ер-бу ерини тузатиб-нетиб, ҳовлига аста-секин ўзбекона тус бера бошладик. Лекин сув масаласи бизни қийнар эди. Мен очсам, кўшнимнинг ҳаммомига сув чиқмай қолади, у очса, менинг ошхонамда сув бўлмайди.

Хуллас, сув қувурини алоҳида, ўзимга мустақил ўтказмасам бўлмай қолди. Ишга киришдим. Эски-янги қувурлардан анча-мунча топдим, уста келди, чуқурлар қазилди, бир ҳафта тинимсиз иш

МУНДАРИЖА

Мустақилликка 11 йил Нуруллоҳ МУҲАММАД РАУФХОН Мустақиллик ҳайбати	1
Фикҳ Кусурларимизни ўнглайлик	10
Саҳобалар ҳаёти Абдусаттор аш-ШАЙХ Буюк муфассир	13
Маърифат Исмоил ҲАКИМ Даврон АБДУЛЛОҲ Ўлим йўқлик эмас	16
Сўранг, жавоб берамиз	18
Оила одоби Муҳаммад АҲМАД КАНЪОН Эмизиш ҳукмлари	20
Шеърят Ойгул СУЮНДИҚОВА Чаманларнинг ранги атиргул	22
Абдураҳмон ҚОДИРОВ Тўртликлар	22
Отабек РУСТАМБЕК Чин сўзим	23
Мактублар Иброҳим БОБОЖОНОВ Аллоҳнинг карами кенг	23
Ривоят Аллоҳ риёдан асрасин	28
Ҳикматлар Барча гуноҳларнинг асоси	29
Тиббиёт бурчаги Н. ВЎКЕР Сирка ва сут ҳақида	30
Дам олиш саҳифаси Турсунали ФАНИЕВ Бошқотирма	32
Мўъжиза Ибрат учун сақланди	32

Муқованинг биринчи бетида: Марғилон шаҳрида-
ги «Хонақоҳ» жомеъ масжидининг миноралари.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Журналимиз саҳифаларида
оят ва ҳадислар берилаётгани
учун уни ножоиз жойларга
ташламаслигингизни сўраймиз

Муносабат

4

ҲИДОЯТ ЙЎЛИДАН АДАШМАНГ

Умид шуки, ушбу рисола ҳидоят аҳли-
нинг сурури ва саботига, залолат аҳли-
нинг танбеҳ ва ҳидоятига сабаб бўлса. Ал-
батта, Аллоҳ таолонинг ўзи ҳидоят эга-
сидир.

Имомларимиз

Жумабой ХУДОЙНАЗАРОВ

8

АЗОН БИЛАН ТАКБИР ОРАЛИҒИДА

Умр гўёки бир фиштин имо-
ратдир. Агар ҳар куни битта-
дан олиб ташланса, вақти етиб
иморатнинг барча фишти тугай-
ди. Утаётган ҳар бир кун инсон
умр иморатидан олиб ташлана-
ётган фиштдир.

Дарсхона

Муҳаммад СИДДИҚ

14

ВИТР ВА ТАРОВЕҲ НАМОЗЛАРИ

Туришга қодир бўлган кишига витр
намозини ўтириб ўқиш мумкин эмас.
Витр намозини қасддан ё унутиб ўқима-
ган кишига унинг қазоси вожибдир.

Хабарлар

15

ИСЛОМ ВА ОЛАМ

Самаралик қори болалар

Самара жомеъ масжидида Қуръони каримни ўрганиш бўйича ёзги ўқув курслари тингловчиларининг хатмона байрами ўтказилди. Вилоят мусулмонлари ҳудудий бошқармасидан хабар беришларича, икки ойлик курсларда 8—13 ёшлардаги 60 нафар бола Қуръони карим оятларидан ёд олишди.

Наҳйи мункар
Вадуд МАҲМУД

19

ТУРКИСТОНДА МАЙХЎРЛИК

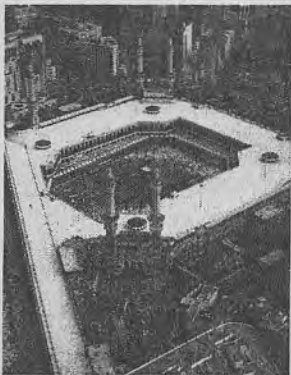
Кўп кишилар бунинг кўп ичилишини билимсизликдан, зарарини тушунмаганликдан келадир, дейдилар. Лекин бу тўғри эмас. Дўхтурлар ҳам тамаки ва «алкагул»нинг зарарини жуда яхши билатуриб, ўзларини шундан торта олмайдилар. Бу, тўғриси, тарбиясизликдан келгандир.

Тарих
Абдулҳаким ШАРЪИЙ ЖУЗЖОНИЙ

24

ЮКСАК МАҚОМ СОҲИБИ

Абу Ҳанифа нафақат сўзда, балки амалда ҳам ҳақ ва адолат ҳомийи бўлгани учун, холисона ёрдами билан ҳам адолатни тиклаш учун курашар эди. У умрининг охиригача адолат йўлининг курашчиси бўлиб яшади.

«HIDOYAT»

Ойлик диний-ижтимоий,
илмий-адабий нашр

Муносиб

Ўзбекистон мусулмонлари идораси

Бош муҳаррир

Нуруллоҳ МУҲАММАД РАУФХОН

Таҳрир хайъати

Абдурашид қори БАҲРОМ
Абдулазиз МАНСУР
Абдураззоқ ЮНУС
Анвар ТУРСУН
Муҳаммад Шариф ЖУМАН
Юсуфжон ИСҲОҚ
Эркин МАЛИК
Сирожиддин АҲМАД
Абдуқаюм ҲИКМАТ
Нуримон АБУЛҲАСАН
Абдулжалил ХЎЖАМ
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Исомиддин ОЛИМ ШАЙХ

Муқовани
Абдулбоқи ИМОМХОН ўғли тайёрлади.
Бадий муҳаррир
Хайруллоҳ ҚУДРАТУЛЛОҲ ўғли
Тартибловчи
Қудратуллоҳ ЖУМА ўғли
Мусаҳҳиҳа
Райҳона ХОЛБЕК қизи

Тарғибот-ташвиқот марказлари:
Фарғона вилояти — 8. 3732. 24-25-28
Директори Салоҳиддин Нуриддин
Андижон вилояти — 8. 3742. 24-34-04
Директори Ўқтам ҳожи Умурзоқ
Қашқадарё вилояти — 8. 37522. 4-64-06
Директори Бозоров Рустам

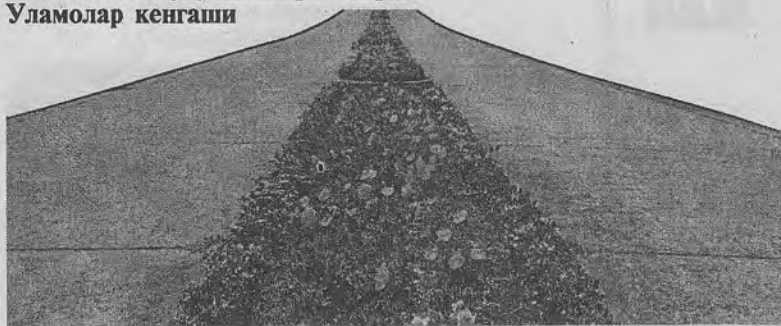
Манзилимиз: 700069, Тошкент шаҳри,
Зарқайнар 18-берккўча, 47а-уй, Тел: 40-17-97.
Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот
қўмитасида рўйхатга олинган.
Гувоҳнома рақами 00079.
Босишга 2002 йил 28 августда рухсат берилди.
Босмаҳонага 2002 йил 29 августда топширилди.
Қоғоз бичими 84x108^{1/16}. Адади 8456 нусха.
161-сон буюртма. «KONI NUR» МЧЖда босилди.
Манзили: Тошкент, Муқимий к., 178-уй.
Интернет почтамаиз: hidoyat@ars-inform.uz

Баҳоси келишилган нарҳда.
Макет асл нусхаси Pentium-III
компьютерда саҳифаланди.

Қўлёзмалар қайтарилмайди, тақриз қилинмайди.
Мақалалар хат орқали юборилганда исми шарифлар тўлиқ
ёзилиши, манзил тўғри кўрсатилиши шарт.

Ўзбекистон мусулмонлари идораси
Уламолар кенгаши

ҲИДОЯТ ЙЎЛИДАН АДАШМАНГ

Муқаддима

Туркистон халқларига истиқлол неъматини ато қилиб, барча мўминлар қатори баралла, алҳамдулиллаҳ, мусулмонман, деб айтаётган раҳбарлар билан бир даврда яшашни насиб этган Ҳақ таолога ҳамду санолар бўлсин. Одам фарзандларини инсонийликда баркамол қилиб тарбиялаган сарвари коинот Пайғамбаримиз Муҳаммад мустафога дуруду саломлар бўлсин.

Иброҳим сурасининг олтинчи оятида баён этилган маъно ушбу рисола таълифининг сабаби бўлди.

«Парвардигорларингиз: «Агар сизлар шукр қилсангизлар, сизларга неъматни зиёда қилиб берурман. Ва агар ношукрлик қилсангизлар, албатта, менинг азобим қаттиқдур», деб хабар берганини эсланглар».

Муфассир Ибн Касир, раҳматуллоҳи алайҳ, «Тафсирул Куръонил азим» китобида ушбу ояти кариманинг тафсирида «Албатта, банд қилган гуноҳлари сабабли ризқдан маҳрум бўлади», деган ҳадиси шарифни келтиради.

Яна ривоят қиладиларки, «Бир куни Расули Акрамининг, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, олдиларидан бир тиланчи ўтди. Унга бир дона хурмо ҳада қилдилар. Тиланчининг ғазаби келиб, қабул қилмади. Сўнгра бошқа бири келди, унга ҳам бир дона хурмо ҳада қилдилар. У хурмони Расулulloҳдан деб муҳаббат билан, шукрона айтиб олди. Шунда Пайғамбаримиз, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, бир жориядан айттириб, Умму Салама, розийаллоҳу анҳу, шу сойилга 40 танга садақа берсин, деб буюрдилар».

Ҳақ таоло марҳамат қилади: «Эй Бани Исроил, агар сизларга Фиръавннинг зулмидан нажот берганим учун ва у душманингизни ҳалок қилганлигим неъматига шукр қилсангиз ва бу неъматла-

римни имонда собит бўлиб ва солиҳ амаллар қилиб қарши олсангизлар, бу неъматимни неъматнинг устига неъмат бериш билан зиёда қиламан».

«Рухул баён»да ушбу ояти кариманинг «Агар ношукрлик қилсангизлар, менинг азобим жуда қаттиқдир», деган мазмундаги қисми тафсирида айтиладики: «Албатта, азобнинг қаттиғи дунёда неъматни олиб қўйиш ва охиратда дўзах азоби билан бўлади».

Ҳазрати Абу Ҳурайрадан, розийаллоҳу анҳу, ривоят қилинади: «Кимки олти нарсадан ризқли бўлса, олти нарсадан маҳрум бўлмайди:

1. Кимки шукрдан ризқли бўлса, зиёдатдан маҳрум бўлмайди, чунки Ҳақ таоло марҳамат қилади:

«Агар шукр қилсангизлар, албатта зиёда қиламан» (Иброҳим, 6, мазмуни).

2. Кимки сабрдан ризқли бўлса, савобдан маҳрум бўлмайди, чунки Ҳақ таоло марҳамат қилади:

«Албатта, собирларнинг ажрлари беҳисоб берилур» (Зумар, 10, мазмуни).

3. Кимки тавбага ризқли бўлса, қабулиятдан маҳрум бўлмайди, чунки Ҳақ таоло марҳамат қилади:

«Ва ул шундай зотки, бандаларининг тавбаларини қабул қилади» (Шўро, 25, мазмуни).

4. Кимки истиғфордан ризқли бўлса, мағфиратдан маҳрум бўлмайди, чунки Ҳақ таоло марҳамат қилади:

«Мағфират талаб қилинг Роббингиздан. Албатта, У мағфират қилувчидир» (Нух, 10, мазмуни).

5. Кимки дуодан ризқли бўлса, ижобатдан маҳрум бўлмайди, чунки Ҳақ таоло марҳамат қилади: арабча

«Сизлар менга дуо қилинглар, мен дуоларингизни қабул қилурман» (Ғофир, 60, мазмуни).

6. Кимки нафақадан ризқли бўлса, халафдан (эваз ва савобдан) маҳрум бўлмайди, чунки Ҳақ таоло марҳамат қилади: арабча

«Ва сизлар нимаки яхши нарсани харж қилсанглар, У Зот унинг ўрнига берур» (Сабав, 39, мазмуни)».

Парвардигори Олам Бани Исроил қавмига Фиръавндан нажот берган бўлса, алҳамдулиллаҳ, бизларга қизил империянинг чангалидан нажот берди, диний ва дунёвий озодликка чиқдик. Халқимиз фарзандларидан илми, тақволи, Куръон насиҳатлари билан қалблари меҳр-шафқатга тўлган ёш олимлар етишиб чиқаётир. Унлаб мадрасалар, юзлаб масжидлар очилди.

Оммавий ахборот воситаларидан мамлакатимиз раҳбарларининг Исломга муҳаббатларини, му-

сулмонликларига иқдорларини, қалбларимизни шодлик билан тўлдирадиган ажойиб сўзларини эшитиб турибмиз. Масалан, Президентимизнинг «Аллоҳ қалбимизда, юрагимизда...» деган сўзларининг ўзи мафкуравий жабҳада анча-мунча ўзгаришларга сабаб бўлди.

Бугун Ўзбекистон қанчалар обод бўлди, гуллаб яшнади, дунёга танилди. Буни ғаллачилик, пахтачилик, пиллачилик, ҳар хил оғир ва енгил саноатлардаги тараққиёт мисолида кўришимиз мумкин. Масалан, автомобил заводи бутун Ислом олами мусулмонларининг қалбига хурсандлик солди. Чунки кунчиқишдаги бир мўмин кунботишдаги бир мўмин ҳақиқа ўзи учун хурсанд бўлганидек севинмаса, у комил мўмин бўла олмабди. Алҳамдулилла, Ўзбекистон мусулмонлари ажодлар ибрати ва тарбияларига биноан мана шундай этиқоддирлар. Бутун дунё мусулмонлари ютуғидан хурсанд бўладилар, зарарларидан ачинадилар.

Афсуски, галанинг ичида баъзан бир касали бўлганидек, юртимизда Аллоҳнинг шундай инъомларини кўриб туриб, ношукрлик қилувчи тоифалар ҳам пайдо бўлди. Булар диёримизга, динимизга, тарихимизга, миллатимизга зид ва муҳолиф бўлган баъзи бир хорижий бузуқ тоифаларнинг китобларини ўқиб, фикрлари чалғиди. Шайтон уларни васваса қилди, йўлдан адашишди, оқибатда уларга насиҳат қор қилмай қолди. Бундайлар ҳақида Аллоҳ таоло марҳамат қилган:

«Кимники Аллоҳ таоло оздирадиган бўлса, унинг учун ҳеч бир раҳнамо йўқдир» (Зумар, 36, мазмуни).

Улардан бири «Ҳизбут таҳрир» тоифаси бўлиб, ҳар хил ношаръий ҳаракатлари билан мусулмонлар юрти бўлмиш Ўзбекистонимизни нотинч қилишга уринмоқдалар. Ёлғон ва бўҳтон гапларни ёзиб, варақалар тарқатмоқдалар.

Бир куни саҳобаи киромлар Пайғамбаримиздан, алайҳиссалом, сўрашди: «Ё Расулуллоҳ, мўмин ўғрилиқ қиладимиз?» Пайғамбаримиз, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, жавоб бердилар: «Ҳа, ўғрилиқ қилади». Яна сўрашди: «Мўмин зино қиладимиз?» Жавоб бердилар: «Ҳа, зино қилади». Яна сўрашди: «Мўмин ёлғон гапирадими?» Пайғамбаримиз, соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Мўмин ёлғон гапирмайди», деб жавоб бердилар.

Яъни, мўмин нафсининг қўйига кириб, шайтон васвасаси билан ўғрилиқ ёки зино қилиши мумкин, аммо асло ёлғон гапирмайди.

«Ҳизбут таҳрир» фирқаси кўтариб юрган китобларнинг бидъатга, залолатга бошловчи фитнакор китоблар эканини шаръий далиллар билан исботлашга аллақачон эҳтиёж туғилган эди. Шуни эътиборга олиб Ўзбекистон мусулмонлари идорасининг Уламолар кенгаши Аллоҳ таолодан мадад сўраган ҳолда ушбу рисоланинг таълифига киришди. Умид шуки, рисола ҳидоят аҳлининг сурури ва саботига, залолат аҳлининг танбеҳ ва ҳидоятига сабаб бўлса. Албатта, Аллоҳ таолонинг ўзи ҳидоят эгасидир.

Аҳли сунна вал жамоа

Аллоҳ субҳонаҳу ва таоло Куръони каримда марҳамат қилади:

«Албатта, бу менинг тўғри йўлимдир, унга тобе бўлинглар ва бошқа йўлларга тобе бўлмагларки, у йўллар сизларни Аллоҳнинг йўлидан ажратади» (Анъом, 153, мазмуни).

Бир ҳадисда айтилишича: «Жаноби Расулуллоҳ, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, саҳобаи киромлар билан ўтирган ҳолларида ерга узун тўғри чизиқ тортиб, «Бу Аллоҳнинг йўлидир, — дедилар. Кейин унинг ўнг тарафига ўттиз олтига ва чап тарафига ўттиз олтига чизиқ тортиб: — Булар шундай йўлларки, ҳар бирининг бошида биттадан шу йўлга чақирадиган шайтон бордир», дедилар-да, сўнг юқорида келтирилган ояти каримани ўқидилар».

Имом Термизий Абдуллоҳ ибн Умардан, розийаллоҳу анҳу, ривоят қилган: «Менинг умматларим етмиш уч фирқага бўлинади, улардан бир фирқа нажот топади, қолган барчаси дўзахга тушади» («Мишкотул-масобих»), деган ҳадисда ҳам айни шу маъно тушунилади. «Саҳобалар сўрашди: «Нажот топувчилар кимлардир, ё Расулуллоҳ?» Жавоб қилдилар: «Улар мен ва менинг саҳобаларимнинг йўлларига эргашганлардир».

Пайғамбаримиз, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, бундай тафриқа бўлишини мўъжиза тариқида хабар берганлар. Шундай ҳолда «Ўзларингизга саводи аъзамни (катта жамоатни) лозим тутинглар», деб айтганлар. Абдуллоҳ ибн Умар, розийаллоҳу анҳу, ривоят қилган ҳадиси шарифда Расулуллоҳ, соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Албатта, Аллоҳ таоло менинг умматимни гумроҳлиқда жамламайди. Худонинг қудрат қўли жамоатнинг устидадир. Кимки жамоатдан ажраса, дўзах ўтига томон ажрайди», деб марҳамат қилдилар («Мишкотул-масобих»).

Саҳобаи киром замонларидан ҳозирги кунга қадар ўтган вақт мобайнида катта жамоани ташкил қилган гуруҳ аҳли сунна вал жамоадир. Бу жамоанинг ушбу ном билан аталишига сабаб улар барча ишларда Расулуллоҳнинг, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, суннатларига эргашганлар ва ҳаммавақт саҳобаларнинг жамоаларига тобе бўлганлар.

Аҳли сунна вал жамоани бошқа гумроҳ фирқалардан ажратадиган бир неча аломатлар бор. Ушбу аломатларнинг баъзиларини яхши билмоғимиз даркор.

Абдуллоҳ ибн Аббос, розийаллоҳу анҳу, айтдилар: «Аҳли сунна вал жамоа аломатлари икки шайхни (Ҳазрати Абу Бакр билан Умарни) яхши кўриш, икки куёвни (Ҳазрати Усмон билан Алини) ҳурматлаш, икки қиблани (Каъба билан Байтул-Мақдисни) улуғлаш, икки хил (солиҳ ва фосиқ) маййитга ҳам жаноза ўқиш, икки хил имомга (солиҳ имом ва фосиқ имомга) ҳам иқтидо қилиб намоз ўқиш, икки хил подшоҳга (одил подшоҳ ва зolim подшоҳга) қарши чиқмаслик,

икки маҳсига масъх тортишни жоиз деб билиш, икки хил тақдирга (яхши ва ёмон тақдирга) ҳам рози бўлиш, икки гувоҳликдан (бировга жаннати ёки дўзахи деб гувоҳлик беришдан) ўзини тийишдир» («Ат-тафсиротул-Аҳмадийя»).

Булардан бошқа аломатлар ҳам мавжуд. Масалан, қабр азобини ҳақ деб билиш, жаннатда Аллоҳ таолонинг жамолини кўришга ишониш, пайғамбарлар ва солиҳ кишиларнинг шафоатларидан умидвор бўлиш ва бошқалар. Аҳли сунна вал жамоа ақидасига қарши чиқиш Расулуллоҳнинг, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, суннатларига ва саҳобаи киромнинг йўлларига хилофат қилиш ҳисобланади. Бу нарса айни бидъат ва заллатдир. Ҳар аср ва замонда бу пок ақидага мухолиф бўлган тоифалар чиқиб келган. Замонамиздаги гумроҳ тоифалардан бири «Ҳизбут таҳрир» фирқасидир.

Бу тоифанинг кимлигини билиш, баён этиш учун уларнинг китобларини мутолаа қилиш лозим бўлди. Аммо уларни ўқиш ниҳоятда хатарлидир. Чунки китобхон ўзи ўқиётган китобнинг муаллифи билан суҳбатлашгандай бўлади. Суҳбат эса, Пайғамбаримиз, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, айтганларидек, таъсир қилувчидир.

Бинобарин, Аллоҳ таолодан паноҳ сўраган ҳолда халқни огоҳ этиш учун буларнинг бир неча китобларини мутолаа қилиб, айнан ўзларининг китобларидан уларнинг хатоларини баён этишга ҳаракат қилдик.

Халифалик нима?

«Ҳизбут таҳрир» фирқасига оид китобларнинг асосий мавзуи хилофат (халифа сайлаш) масаласидир. Халифа сайлашни мусулмонларнинг долзарб вазифаси деб билиб, бу ишни адо этмас эканлар, уларнинг бошқа ибодатлари бефойдадир, дейдилар. Шу боис, аввало, бугунги кунда бундай даврони кўтариш нотўғри эканини шариятимиз кўрсатмалари асосида баён қиламиз.

Уларнинг бу борада ҳужжат қилган далиллари Пайғамбаримизнинг, соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Кимки имомсиз (яъни, халифасиз) ҳаётдан ўтса, у жоҳилият замонида ўтганлардек ўлибди», деган ҳадисларидир (*Имом Аҳмад «Муснад»*).

Ушбу ҳадиси шариф кимларга нисбатан айтилганини билмасдан, кўп фитналар қилиб, хатто бу йўлга кирмаганларни кофир деб ҳукм қилмоқдалар. Аввало, «халифа»нинг маъносини ва қандай одам халифаликка лойиқ бўлишини тушунсак, бу ҳадиснинг маъноси ўз-ўзидан зоҳир бўлади.

«Халифа» сўзи луғатда «ўринбосар» маъносини англатади. Шариятда эса, диний ҳукмларни юритишда Расулуллоҳнинг, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, ўринларида турган одам халифадир. Бу олий мансабга эга бўлувчи кишида бир неча муҳим шартлар топилмоғи лозим.

Биринчидан, *им*, яъни, Аллоҳнинг ҳукмларини пухта билиши;

иккинчидан, *адолат*, Аллоҳ таолонинг ҳукмларини ўринлатиш ва инсонларнинг ҳақ-ҳуқуқларини адо этишда одил бўлиши;

учинчидан, *кифоят*, яъни, халқини ҳимоя қилишга ва душман билан курашишга қодир бўлиши;

тўртинчидан, жисмоний ва фикрий жиҳатдан *соғлом* бўлиши;

бешинчидан, *қурайший*, яъни, қурайш қабиласига мансуб бўлиши... ва бошқалар.

Ушбу шартларнинг барчаси топилган кишигина ҳақиқий халифа ҳисобланади ва унга итоат этиш вожиб бўлади. Шундай халифалик икки хил бўлади: бири комил халифалик, иккинчиси ноқис халифалик. Комил халифалик Ҳазрати Алидан, розийаллоҳу анҳу, сўнг ниҳоясига етган.

Ҳанафий мазҳабининг етук уламоларидан бири Ҳазрати шайх Аҳмад ал-Жуванфурий «Ат-тафсиротул-Аҳмадийя» номли китобида айтадилар:

«Билиш лозим бўлган нарсалардан бири шуки, комил халифалик Ҳазрати Алининг, розийаллоҳу анҳу, хилофатларидан сўнг тамом бўлгандир. Бунинг асоси Пайғамбаримизнинг ҳукмларидирки, айтдилар: «Халифалик мендан кейин ўттиз йил давом этади, сўнгра тишлаб тортилдиган подшоҳликка айланади».

Ҳақиқатда ҳам Пайғамбаримиздан, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, кейинги тўрт халифанинг давлари ўттиз йил давом этди. Маълум бўлдики, Расулуллоҳ, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, тўрт хулафои рошидин неча йил ҳукм суришларини мўъжиза тариқасида аввалдан билиб, хабар бердилар, уларни ҳақиқий халифалар деб атадилар. Кўп ҳадисларида уларга эргашмоқни буюрдилар. Жумладан, Абу Довуд «Сунан»ида келадики:

«Ўзларингизга менинг суннатимни ва тўғри йўлдаги халифаларнинг суннатларини лозим тунтинлар». Бунда «тўғри йўлдаги халифалар»дан мурод чаҳорёрлардир. Чунки барча уммат иттифоқи билан фақатгина мана шу тўрт халифа «хулафои рошидин» деб айтилади. Хоссатан, икки халифа ҳақларида Термизий «Сунан»ида келган ҳадисда ҳазрати Расулуллоҳ:

«Мендан сўнг икки кишига — Абу Бакр билан Умарга эргашинглар», дейдилар.

Пайғамбаримиз, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, ўттиз йилдан сўнг халифалик подшоҳликларга айланиб кетишини баён қилдилар. Шунинг учун ҳам кейинги халифалар, гарчи уларда юқорида зикр қилинган шартлар барчаси мавжуд бўлса-да, ноқис халифалардир. Бундай халифалик тобеин ёки табаъ тобеин замонларида бўлган. Аммо бизнинг замонга келиб ўша ноқис халифалик ҳам тамом бўлган. Чунки ҳозирги кунда ҳақиқий халифа топилмаслиги ҳаммага равшан. Бу ҳақда ҳазрати шайх Аҳмад ал-Жуванфурий шундай дейдилар:

«Ноқис халифалик аббосий халифаларда ҳам учрайди, аммо ўша ноқис халифалик ҳам, шартлари топилмагани сабабли, бизларнинг замонамизда йўқдир. Чунки унинг энг кичик шарти имом Курайш аҳлидан бўлмоғидир. Лекин салтанат ва амирлик боқийдир. Бизлар ҳозирги замонда ўшаларга итоат қилишимиз вожибдир».

Бу иборалардан маълум бўладики, муфассирнинг замонларида (1060 ҳижрий йиллар) ҳам бунга лойиқ инсон бўлмаган. Демак, бизнинг даврда бундай одамнинг бўлиши амри маҳол. Чунки бунга мутасадд бўлган инсон ҳар жиҳатдан комил, ер юзи мусулмонларига ўз ҳукмини ўтказа оладиган ва чегараларни мустаҳкам ушлаб туришга қудрати етадиган бўлмоғи лозим. Бундай одамнинг ҳар замонда Курайш қабиласидан топилмоғи жуда мушкулдир. Агар топилса ҳам, бу мақсадга эришмоқ учун саъй қилиш, хусусан, бизнинг давримизда катта хунрезлик, бениҳоя талофатларга ва фитналарга сабаб бўлади. Шариатимиз бундай фасодлардан қаттиқ қайтаради.

Энди «Ҳизбут таҳрир» аъзолари далил қилмоқчи бўлган: «Кимки имомсиз (*халифасиз*) ҳаётдан ўтса, у жоҳилият замонида ўтганлардек ўлибди», ҳадисига қайтсак.

Бу ҳадиси шариф барча замонлар ва ҳамма инсонларга тааллуқли эмас. Балки мусулмонларга раҳбар бир халифа мавжуд бўлатуриб, унга итоат маъносидан байъат қилмаган кишиларгагина хосдир. Демак, бу ҳадис хос замонларга ва хос бир инсонларга нисбатан айtilган. Акс ҳолда, халифасиз келган неча асрлардан бери мусулмонлар, улар орасидаги уламолар ва Аллоҳнинг хос бандалари барчаси жоҳилиятда ўтган, деган маъно келиб чиқади. Бундай беадаблик билан пок инсонларни жаҳолатга нисбат беришдан Аллоҳ ўзи асрасин.

«Ҳизбут таҳрир тушунчалари» номли китобда: «Ҳизбут таҳрир руҳий уюшма ҳам, илмий уюшма ҳам, таълим-тарбия билан шуғулланган уюшма ҳам эмас, балки у исломий фикрат асосига қурилган сиёсий уюшмадир», дейилади. Ушбу гаплардан маълум бўладики, «Ҳизбут таҳрир» Ислом номини ўзига ниқоб қилиб олган, Исломнинг моҳиятидан узоқ бир фирқадир. Чунки Исломнинг асосий моҳияти таълим-тарбия ва

илм-маърифатдир. Бунга Куръони каримнинг илк нозил бўлган оятлари «Ўқи!» сўзи билан бошла-нишиёқ ёрқин далилдир.

Яна мазкур китобда: «Ҳизб Аллоҳ таолонинг: **«Сизлардан (ҳаммани) хайрли ишларга чақиргувчи ва яхши ишларга буюргувчи ва ёмон феъллардан манъ қилгувчи бир жамоа бўлсин. На-жот топгувчилар ана ўшалардир»**, оятига жавобан ташкил этилган», дейилади. Яъни, уларнинг наздида гўёки ушбу ояти карима «Ҳизбут таҳрир» фирқасини тузишга асос ва далилдир. Таф-сир китобларига мурожаат қилинса, ушбу оят уларнинг бу даъвосига ҳеч қандай далил бўлмас-лиги аён бўлади.

«Ат-тафсиротул-Аҳмадийа» китобида шундай келтирилади:

«Сизларнинг баъзиларингиз одамларни хайрга (шариатга мувофиқ бўлган чиройли ишларга) чақирадиган, маъруфга (шариат ва ақл чиройли санаган нарсага) буюрадиган ва мункардан (шариат ва ақл қабиҳ санаган нарсдан) қайтарадиган жамоа бўлиши лозимдир». Амри маъруф ва наҳйи мункар барча мусулмонларга фарз бўлса-да, ояти каримада мана шундай эзгуликка чорлайдиган ва қабоҳатдан қайтарадиган бир тоифа бўлиши лозимлиги таъкидлаб айтилмоқда. Бу иш эса, пеш-воликка лойиқ бўлган, комил амалли аҳли илм-ларнинг вазифаларидир. Демак, ояти карима ула-молар ҳақида бўлиб, хоссатан, улар учун амри маъруф ва наҳйи мункар фарзи аиндир. Уламолар бунинг бир неча шартларини баён қилганлар. Ушбу шартлардан бири ўша одам амри маъруфга қодир бўлсин, фитна-фасод ва гуноҳларнинг зиёда бўли-шига сабаб бўлмасин».

Ушбу ояти каримани ҳужжат қилаётганлар ўзлари иқрор бўлганларидек, «Ҳизбут таҳрир» илмий уюшма ҳам, таълим-тарбия билан шуғул-ланадиган уюшма ҳам эмас. Бу сўзлари ва ҳаётий ҳолатларидан ҳам кўринадик, бу тоифа шариат илмидан беҳабар бўлиб, фақатгина жадал ва му-нозара билан ўзларининг йўлларини чиройли кўрсатишга уринадиган инсонлардир. Агар ўзла-рига амри маъруф қилиб, ҳақ йўлга чақирсан-гиз, мунофиқлар каби қулоқларини беркитиб: «Сизлар айтаётган нарсалардан қулоқларимиз кар-дир», деган ҳолатни олишларини кўрасиз.

Мўътабар тафсирларни мулоҳаза қилсак, ту-шунамизки, ҳеч қачон ояти карима, шундай жо-ҳил қавм тўпланиб, халқнинг тинчлигини бу-зиб, халифа сайлашга ҳаракат қилсин, деган маъ-нони ифодаламайди. Ҳолбуки, аини шу оятнинг давомида Аллоҳ таоло ҳақ йўлдан озиб, фирқа-фирқа бўлиб олишдан қайтаргандир:

«Ҳақ йўлни баён қилувчи ва иттифоққа са-баб бўлгувчи ҳужжатлар ва оятлар келганидан сўнг фирқаларга бўлиниб, ихтилофлар қилгувчи-лардек бўлмангизлар. Улар учун катта азоблар бордир» (*Ол-и Имрон, 105, мазмуни*).

(*Давоми келгуси сонда*)

АЗОН БИЛАН ТАКБИР ОРАЛИФИДА

«Исломобод» жомеъининг имом-хатиби
Жумабой ХУДОЙНАЗАРОВ билан суҳбат

Жумабой Худойназаров 1964 йил Уш вилоятида туғилган. 1991-1995 йиллари Имом ал-Бухорий номидаги Тошкент Ислам олий маъҳадида ўқиган. 1995 йилдан буён Тошкентдаги «Исломобод» жомеъ масжидининг имом-хатиби.

жамкорлик ўрта-сидаги фарқни тушунтириб берсангиз.

— Баъзи бир одамлар тежам-

— Домла, суҳбатимизни динимизнинг увол-исрофгарчилик ва тежамкорлик масалаларига қандай ёндашувини баён этиш билан бошласак.

— Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм. Алҳамдулиллаҳ вассолату вассаламу ʼала расулиллаҳ. Ҳар бир жонзотнинг ризқини чексиз марҳамат соҳиби Аллоҳ таоло таъминлаб туради. Раҳийм ва раҳмон бўлган улуғ Зот инсонга берган неъматлари муқобилига унинг шукр қилишини истайди. Исроф шукрга зид ва берилган неъматни камситиш бўлса, тежамкорлик неъматга эҳтиром ҳисобланади. Бу ҳақда Куръони каримда:

«**Ёнлар-ичинлар, лекин исроф қилманлар. Зотан, У исроф қилгувчиларни севмас**» (*Асроф, 31, мазмуни*) деб буюрилган. Ҳалол топилган таомни истаганча еб-ичиш гуноҳ эмас, исроф қилиш гуноҳдир. Кўпчилик исрофни жуда содда тушунади. Ҳолбуки, керагидан ортиқ еб-ичмоқ ҳам исрофнинг бир кўринишидир.

Ал-Киндийдан, розийаллоҳу анҳу, ривоят қилинган ҳадисда Пайғамбаримиз, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, шундай буюрадилар: «Одам боласи тўлдирадиган идишларнинг энг ёмони қориндир. Киши ҳаракат қилиши учун зарур бўлган миқдордаги таом етарли. Агар жуда лозим бўлса, қорингизнинг учдан бирини таом учун, учдан бирини сув учун ва учдан бирини ҳаво учун қолдилинг» (*Имом Аҳмад, Ибн Ҳанбал, Имом Термизий*).

Меъёрида еб-ичиш тиббий-иктисодий нуқтаи назардан ҳам жуда фойдалидир.

— Ҳозирги тўй-маъракалардаги исрофлар ҳақида ҳам тўхталиб ўтсангиз.

— Афсуски, кўпчилик замондошларимиз ҳою ҳавасларга берилиб, охиратини унутиб қўймоқда. Улар билан суҳбатлашсангиз, тирикчилик ташвишидан орта олмаётганини, ўғлини уйлантириш, қизини узатиш гамида эзилаётганини айтишади. Бироқ умр бўйи йигиб-терганини бир кунда соvuриб, тўй ўтказишади. Эзгу ният билан тўй қилиш яхши, лекин чинакам бахт-саодат имон, поклик ва шукрда эканини унутмаслик керак. Имом Аъзам, раҳматуллоҳи алайҳ, «Хайр ва эҳсонда (фақат ўз пешона тери билан топилган молдан) исроф бўлмаганидек, исрофда ҳам ҳеч қандай хайр йўқдир», деганлар.

Яна бир ачинарли масала «етти», «йигирма», «қирқ», «йиллоши» каби турли маъракалардаги исрофгарчиликлардир. Ҳолбуки, марҳум руҳини берилаётган ош ёки ёзилган дастурхон эмас, балки ўқилган Куръон, қариндош-уруғларга силаи раҳм шод қилади.

Ҳақ таоло Куръони каримда ўзи яхши кўрган бандаларининг бир қанча сифатларини айтиб ўтади. Жумладан: «Улар **инфоқ қилганларида исроф ҳам, хасислик ҳам қилмайдилар**, (балки эҳсонлари) **ана ўша** (хасислик билан исрофнинг) **ўртасида — мўътадил бўлур**» (*Фурқон, 67, мазмуни*). Кўриниб турибдики, бандаларнинг қилаётган ҳар бир амали мўътадил — ўртача бўлмоғи керак.

— Шу ўринда бахиллик ва те-

жамкорлик билан кун кечирувчиларни бахилликда айблайдилар. Бахиллик, яъни, хасислик ва тежамкорлик фарқли тушунчалардир. Бир кунни Абдуллоҳ ибн Умарнинг, розийаллоҳу анҳу, бозорда қирқ тангалик мол учун қаттиқ тортишаётганини кўрган саҳобалардан бири бу ҳолатни хасисликка йўйиб, ҳолатларидан хабардор бўлиш учун орғларидан йўлга тушди. Абдуллоҳ ибн Умар эшиги олдида турган бир фақирни кўрдилар. Унинг олдида бир оз тўхтадилар ва ичкарига кириб кетдилар. Орадан маълум вақт ўтгач, яна иккинчи эшикдан чиқаётиб, бошқа бир фақирга дуч келдилар. Унинг олдида ҳам бироз тўхтаб, йўлларида давом этдилар. Узоқдан кузатиб турган саҳоба ҳайрон бўлди ва ҳалиги фақирлардан сўради:

— Имом сизларнинг олдингизда тўхтаб нима қилди?

Иккиси ҳам:

— Менга бир олтин танга берди, — деб жавоб беришди.

Буни эшитган саҳоба: «Фасубҳаноллоҳ! Бозорда қирқ танга учун тортишган одам, ўз хонадонидан икки юз қурушни ҳеч кимга сездирмай нафсининг ризоси билан бериб юборса!» деб ўйлади ва Абдуллоҳ ибн Умарнинг олдиларига келиб, сўради:

— Менинг бир мушкулумни ҳал қилиб берсангиз. Боя бозордаги ҳолат билан уйингиз ёнидаги вазиятни қандай тушунмоқ лозим?

— Бозордаги гаплар иқтисод, ақл ва олди-сотдининг асоси бўлган эҳтиёткорликдан юзага келган бир ҳолат, бахиллик эмас. Эшик олдидагиси эса

қалб шафқати ва руҳнинг камолидандир. Биринчи ҳолат бахиллик бўлмаганидек, буниси ҳам исрофгарчилик эмас, — дедилар Абдуллоҳ ибн Умар.

— **Баъзан давраларда таом ейилганида ё косанинг тагида озгина овқат қолдирилади, ёки таом пала-партиш ейилиб, идиш овқат юқи билан қолдириб кетилади.**

— Ҳазрати Жобирдан, розий-аллоҳу анху, ривоят қилинган ҳадисда Расулуллоҳ, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, айтидиларки: «Шайтон сизларнинг ҳар бир ишларинг тепасида ҳозир бўлур, ҳаттоки таомингиз устида ҳам. Сизлардан бирон кишининг қўлидан луқмаси тушиб кетса, уни ердан олсин, яхшилаб тозаласин, кейин есин, шайтонга ташлаб қўймасин. Қачон таомини еб бўлса, бармоқларини яласин. Чунки у таомнинг баракаси қайси бир ҳиссасида эканини билмайди» (*Имом Муслим*).

Пайгамбаримизнинг, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, бир луқма таомни ҳам исроф қилмасликка буюришлари бежиз эмас. Чунки шайтонга қолдирилган насиба туфайли ризқдан барака кетиши мумкин. Инсон қалбида кибр деган касаллик бор. Бу маънавий мараз таом ейилган идишнинг юқини тозалаб ялаш ёки чой қуйиб ичиш билан даво топади, иншааллоҳ.

— **Кўпчилик исроф деганда фақат моддий неъматларни (пул, таом ва ҳоказо) тежамаслик деб тушунади. Лекин омонат берилган умрни бекорчи нарсаларга сарф қилгувчилар ҳам кам эмас. Бу ҳам исрофнинг бир кўриниши эмасми?**

— Албатта, исрофнинг энг каттаси умр сармоясини тежамасликдир. Аллоҳ таоло Куръони каримда хабар беради:

«**Бас, қачон уларнинг ажаллари етиб келганида эса уни бирон соат ортга ҳам сура олмайдилар, муқаддам ҳам қила олмайдилар**» (*Наҳл, 61, мазмуни*).

Инсон туғилганида кулоғига азон айтилади, вақт-соати етиб қазо қилгач, тўрт такбирли жаноза билан кузатиб қўйи-

лади. Ана шу азон ва такбир оралиғидаги қисқагина умрни беҳуда сарф қилмай, убудий-йатғни унутмай ҳаёт кечирганлар бахтлидир.

Дунёдаги ҳар бир жонзотнинг зиммасига юкланган вазифаси бор. Лекин барча мавжудот ичра мукаррам қилиб яратилган инсон кўпинча асл вазифасини унутиб қўяди.

Умр гўёки бир гиштин иморатдир. Агар ҳар кун биттадан гишт олиб ташланса, вақти етиб иморатнинг барча гишти тугайди. Ўтаётган ҳар бир кун инсон умр иморатидан олиб ташланаётган гишдир. Одамзод эса бебаҳо вақтини ўйин-кулги билан ўтказиб юборади. Аллоҳ кундан-кунга уни ўзгартириб бораётганидан, яъни, соч-соқоллари оқариб, белидан кувват кетаётганидан, хотираси сустлашиб, кўз нури хира тортаётганидан беҳабар қолади. Ёши бир жойга бориб қолса ҳам, тоат-ибодат ўрнига, чойхоналарда нард, домино, қарта ўйнаб ўтирганларини кўриб, ачиниб кетасан киши.

Қуёш чиққан вақтда кун: «Эй инсонлар! Мен бугун сизлар билан хайрлашгани келдим. Бугунни ғанимат билинг. Шу билан қиёматда учрашамиз, эртага келадигани бошқа кун. Мени бу дунёда бошқа кўрмайсиз», деб огоҳлантирар экан.

Дарҳақиқат, кечаги кун ўтиб кетди, эртанги кун келишига эса ҳеч ким қафолат бера олмайди. Шундай экан, ўтаётган ҳар бир сонияни, ҳар бир нафасимизни ғанимат билиб, ҳаёт кечирмоғимиз керак. Чунки вақт асло кутиб турмайди. Аллоҳ таоло барчамизга вақтимизни Ўзи рози бўладиган ҳолатда ўтказишни насиб этсин.

— **Илм талаб қилганлар таҳсил давомида етарлича фаҳм-фаросатга эга бўлиши, олган илмини чиройли равишда одамларга етказа олиши ва, албатта, ўрганган илмига амал қилиши зарур. Акс ҳолда, бу ҳам илмнинг исрофи саналади. Шундай эмасми?**

— Илм ҳам Аллоҳ берган

бир неъмат. Унга амал қилмаслик эса бу неъматга ҳурматсизлик ҳисобланади. Расулуллоҳ, соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Илм офати эсдан чиқармоқлик ва уни илмга рағбати бўлмаган кишиларга ўргатиш эса, зое қилмоқликдир», деб марҳамат қилганлар. Киши ўрганган илмини доимий равишда такрорлаб, татбиқ қилиб турмаса, бора-бора у илм унутилиб кетади. Илм ўрганиш доимий изланишни талаб қилади.

Рағбати бўлмаган одамга илм ўргатиш эса худди қиялик жойга экилган донга ўхшайди. Қанча ёмғир ёғиб, қанча парвариш қилганингиз билан унинг гуркираши қийин. Илм ўрганаётган киши илмнинг одамларга фойдали бўлишини кўзлаши керак. Илмига амал қилмайдиган киши эса сўзи бошқа-ю, иши бошқа мунофиққа айланиб қолиши ҳеч гап эмас.

— **Бир кун и аср намозини ўқиш учун масжидга кирдим. Азонгача ҳали бор эди. Намозхонларнинг «Ҳидоят» журнали ва «Ислом нури» газеталарини мутолаа қилишаётганини кўриб, хурсанд бўлдим. Демокчиманки, «Исломобод» масжидида «Ҳидоят» журнаlining чинакам мухлислари бор экан. Домла, журналимиз ҳақида ўзингиз қандай фикрдасиз. Шу ҳақда гапириб берсангиз.**

— Масжид Аллоҳнинг байти. Бу ерда дунёвий гап-сўзлар эмас, Аллоҳнинг зикри билан машғул бўлмоқ зарур. Шунинг учун ҳар йили «Ҳидоят» журнали ва «Ислом нури» газетасига обуна бўламиз. «Ҳидоят» халқимизнинг севимли журналига айланиб бораётганидан қувонамиз, албатта. Масжидимиз жамоаси ҳам журналнинг «Бир саволим бор», «Дарсхона», «Фикҳ», «Оила одоби» каби рукнлари остидаги мақолаларни жуда қизиқиб ўқишади. Аллоҳ таоло ижодий ишларингизга хайру баракотлар берсин. Омин.

Маҳмуд МАЪМУРЖОН ўғли

ёзиб олди.

ҚУСУРЛАРИМИЗНИ ЎНГЛАЙЛИК

***

? Кўпинча жамоат намози ўқиладиганида олдинги сафда бўш жой бўлса-да, уни тўлдирмай, орқа сафда туриб намоз ўқиётганларни кўрамиз.

! Бу ҳолат жамоат намози суннатига хилоф. Олдинги сафда бўш жой бўлган ҳолда орқа сафда туриб намоз ўқиш макруҳ бўлади. Шу боисдан олдинги сафдаги бўш жойларни дарҳол тўлдириб олиш керак.

***

? Баъзи намозхонлар саждага боришда ерга аввал кўлларини, сўнг тиззаларини кўядилар. Саждадан қиёмга туришда эса, аксинча, олдин тиззаларини кўтариб, сўнг кўлларини кўтарадилар.

! Бундай ҳолда саждага бориш ва саждадан қайтиш макруҳ ҳисобланади. Саждага боришда тиззалар ерга теккунча тик тушилади, сўнг энгашилиб кўллар ерга кўйилади. Саждадан қайтишда эса аввал бош

ва кўллар ердан кўтарилиб, сўнг тиззага таянган ҳолда турилади.

***

? Баъзиларнинг намоз ўқиётганда оғирликларини бир оёғидан иккинчисига солиб, чайқалиб турганини кўрамиз.

! Бундай қилиш суннатга хилофдир. Намоз ўқишда оғирликни икки оёққа бирдай солиб, чайқалмасдан тўғри турилади.

***

? Баъзи ҳолларда масжид гиламларини қайтариб, тагига тупугини ташлаганларни кўриб қоламиз.

! Бундай қилиш мумкин эмас. Бу ишлари масжидни таҳқирлашдир. Тупукни ташламасликнинг иложи бўлмаса, уни дастрўмолга ёки кийимнинг этагига артиб олиш керак.

***

? Ҳаво иссиқ кунлари жума намозига келганлар қаерда бир соя жой кўришса,

дарҳол жойнамоз ташлаб, намозга саф тортиб олаверишади. Натижада бир масжид ҳовлисига одамлар бир неча гуруҳларга бўлиниб жума намозини ўқийдилар.

! Бу ҳол макруҳдир. Масжидга сояланиш учун эмас, Аллоҳга қуллик қилиш учун келадилар. Шундай экан, Аллоҳ рози бўлган тартибда намозни адо этиш зарур. Сафларнинг тўғри ҳолатда бир-бирига улашуви эса, Аллоҳ рози бўладиган амаллардан ҳисобланади.

***

? Жаноза намози ўқиётган имом ҳар гал такбир айтганида иқтидо қилаётганларнинг кўплари бошларини юқорига кўтариб туширадилар.

! Бу ишларида маъно йўқ. Аксинча, у макруҳ амалдир. Бундай бош кўтариш ақидамызга зид ҳолатлардан ҳисобланади.

***

? Майитни жаноза ўқиш учун масжидга кўтариб келганларнинг кўпи нима учундир жаноза намозида қатнашмайдилар.

! Мўминлар, марҳумнинг яқинларига кўришиб кўйиш учун эмас, балки унинг жанозасини ўқиш, ҳаққига дуо қилиш, Аллоҳдан гуноҳларини мағфират қилишини сўраш учун жанозага келадилар. Жаноза намозида ҳозир бўлиб, унда иштирок этмаслик ана шу қарзни узишдан бўйин товлашдир.

Фиқҳ китоблари асосида тайёрланди.

Абдусаттор аш-ШАЙХ

БУЮК МУФАССИР

Нузулни билувчи олим

Қуръоннинг носих ва мансух оятлари ҳақида чуқур илмга эга бўлмаган, оятларнинг нозил бўлиш сабабларини атрофлича билмаган одам, табиийки, Қуръон оятларини тафсир қила олмайди, одамларга фатво ва тўғри ҳукм, кўрсатмалар бера олмайди. Аксинча, у хато қилади, ҳақ билан ботилни қориштиради, адашди, адаштиради. Унинг фатвоси билан одамлар мансух оятларга амал қилади, бўйсунуш қатъий лозим бўлган амрдан юз ўгиради. Бу ҳол жуда хатарлидир. Билингки, одамларга фатво бериш дин бўлса, Қуръонни гапириш омонатдир!

Аллоҳ рози бўлсин, Абдуллоҳ ибн Масъуд оятларнинг қаерда ва ким ҳақида нозил бўлганини, уларнинг носихи қайси, мансухи қайси эканини биладиган, Қуръон тушаётган пайтда, ваҳий билан бирга яшаган улуғ саҳобалардан эди.

«Яккаю ягона Зотга қасамки, — дейди ибн Масъуд, — Аллоҳнинг китобида мен унинг қаерда нозил бўлганини билмаган биронта сура йўқ, мен унинг ким ва нима ҳақида нозил бўлганини билмаган биронта оят йўқ. Агар Аллоҳнинг Китобини мендан кўра билгувчироқ киши борлигини эшитсам, агар туяда бўлса ҳам, унинг хузурига шошилган бўлардим».

Саҳобаларнинг тўғрисўз ва холис инсонлар бўлишгани очиқ-ойдин ҳақиқатдир. Улар ҳар бир сўз учун жавоб бериш кераклигини яхши билардилар, шунинг учун ҳар бир нарсани Қуръонга эргашган ҳолда баҳолардилар. Ҳақдан узоқлашиш ёки ёлғон уларга бегона эди. Асрлар давомида башарият таниган авлоднинг энг сараси саҳобалар авлоди эканига шубҳа йўқ. Ибн Масъуд ўша

пок салафларнинг битта вакили сифатида ҳақни гапирди, ҳақиқатдан заррача четга чиқмади.

Худайбияда Абдуллоҳ Фатҳ сурасининг нузулига гувоҳ бўлди. У ривоят қилади:

«Набийга, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, ваҳий келса, вазият шиддат билан кечарди. Шунда биз ваҳий нозил бўлаётганини сезардик. Бир пайт Расулуллоҳ ўзларини чеккага олиб, бошларини кўйлақлари билан ёпиб олдилар. Ҳолат оғир эди. Кейин Пайгамбарга Аллоҳнинг хабарлари ваҳий қилинганини билдик. Расулуллоҳ, соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «**Дарҳақиқат, биз сизга очиқ-равшан фатҳ — ғалаба ато этдик**» (Фатҳ, 1, мазмуни), оятларининг хабарини бизга билдирдилар».

Абу Йаъло Абдуллоҳ ибн Масъуддан ривоят қилади: «**Аллоҳга қарзи ҳасана берадиган ким бор?**» (Бақара, 245, мазмуни) ояти нозил бўлгач, Абу Даҳдоҳ:

— Эй Аллоҳнинг расули, Аллоҳ ҳам биздан қарз сўрайдими?! — деди.

— Ҳа, эй Абу Даҳдоҳ.

— Қўлингизни узатинг, эй, Аллоҳнинг расули, — Расулуллоҳ унга қўлларини узатдилар, — олти юз хурмоли мана шу боғимни Раббимга қарзга бердим.

Кейин Абу Даҳдоҳ аҳли аёли ва боғини ўраб турган девор олдига келиб, нидо қилди:

— Эй Умми Даҳдоҳ!

Аёли «лаббай» деб жавоб қилгач: — Чиқ, мен бу ерни Раббимга қарзга бердим! — деди».

Оятларнинг нозил бўлган вақти ва натижаларини билиши

Авн ибн Абдуллоҳ отасидан ибн Масъуднинг шундай деганини ривоят қилади:

«Биз Исломга кирган давр билан Аллоҳ бизга хитоб қилиб: «**Имон келтирган зотлар учун диллари Аллоҳнинг зикрига ва нозил бўлган Ҳаққа — Қуръонга мойил бўлиш (вақти) келмадими?**» (Ҳадид, 16, мазмуни) деган ушбу ояти орасидаги вақт тўрт йилдир».

Алқамадан ривоят қилинади: Абдуллоҳ деди: «**Имон келтирган, ўз имонларини зулм билан аралаштирмаган зотлар — ана ўшалар хотиржам бўлгучи ва ҳидоят тоғувчидир**» (Анъом, 82, мазмуни), ояти нозил бўлганида Расулуллоҳнинг саҳобалари:

— Қайсимиз нафсимизга зулм қилмаганмиз? — деб жуда қийналишди. Шунда Расулуллоҳ, соллаллоҳу алайҳи ва саллам:

— Йўқ, бу сизлар гумон қилаётгандек эмас. Балки Луқмон ўелига: «**Эй ўғилчам, Аллоҳга ширк келтирмагин! Чунки ширк келтириш катта зулmdir**» (Луқмон, 13, мазмуни), дегани кабилар, — дедилар.

Муҳкам ва мансух оятларни билиши

Алқамадан ривоят қилинади: «Аллоҳ рози бўлсин, ибн Масъуд шундай деди: «Кимки Расулуллоҳнинг, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, муҳ-

ри босилган (мансух эмас, муҳкамлигига ишора – Тарж.) саҳифани ўқимоқчи бўлса, ушбу оятларни ўқисин: **«Айтинг: «Келинлар, Парвардигорингиз сизларга ҳаром қилган нарсаларни тиловат қилиб берай. У Зотга бирон нарсани шерик қилмангиз» (Анъом, 151–153, мазмуни).**

Муррадан ривоят қилинади: Абдуллоҳ деди: **«Рўза тутишга қийналадиган кишилар бир мискиннинг бир кунлик таоми миқдорида эваз тўлашлари лозим» (Бақара, 184, мазмуни),** ояти нозил бўлди. «Рўза тутишга қийналадиган киши» — рўза унга оғирлик қиладиган киши. Хоҳлаган киши рўза тутсин, тутмаса, бир мискинни тўйдирсин. **«Бас, ким ўз ихтиёри билан зиёда яхшилик қилса (бошқа мискинни ҳам тўйдирса), ўзига яхши. Агар билсангиз, рўза тутишингиз ўзингиз учун яхшироқдир» (Бақара, 184–185, мазмуни),** ояти нозил бўлиб, юқоридагиларни насх қилгунча шундай қилишди.

«Эй мўминлар, молларингизни ўрталарингизда ноҳақ йўллар билан емангиз! Балки ўзаро розилик билан бўлган савдо-сотик орқали мол-дунё касб қилингиз» (Нисо, 29, мазмуни), деган Аллоҳнинг сўзлари ҳақида Алқама Абдуллоҳдан ривоят қилади: «Албатта, бу оят муҳкам оятдир. Насх қилинмаган ва то қиёматгача ҳам насх қилинмайди».

Улуғ муҳаддис

Ибн Масъуд саҳобалар билан бирга ажиб воқеаларга гувоҳ бўлган. Пайғамбар, алайҳиссалом, таълим бериш мақсадида баъзан саҳобаларни савол сўрашга қистардилар. Аллоҳ рози бўлсин, Абдуллоҳ ана шундай бир воқеани эслайди:

«Расулуллоҳ, соллаллоҳу алайҳи ва саллам:

– Қай бирингизга ворисининг моли ўз молидан суюклироқ? — деб сўрадилар.

– Эй Аллоҳнинг расули, ичимизда ворисининг молини ўз молидан яхшироқ кўрадиган бирор киши йўқ, — дейишди саҳобалар.

– Билиб қўйинлар, ҳар битангизга ворисининг моли ўз молидан суюклироқдир. Қўлингиздаги мол сиздан олдингиларники, кейинга қолдирадиганингиз эса ворисингизнинг молидир.

Расулуллоҳ сўзларида давом этиб, сўрадилар:

– «Суроъа» деб кимни айтишадилар?

– Кураги ерга тегмаган, ҳамиша голиб кишини, — дедик.

– Йўқ, «суроъа» газаби тошган пайтда ўзини боса оладиган кишидир.

Расулуллоҳ саволда давом этдилар:

– «Роқуб» деб кимга айтилади, биласизларми?

– Фарзанди йўқ одамга, — дедик.

– Йўқ, — дедилар Расулуллоҳ. — «Роқуб» (ўлганидан сўнг боласидан келадиган савобга интизор, лекин) боласидан ҳеч нарса келмайдиган кишидир».

Одамлар Набий, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, олдиларига келиб, дин ишига алоқадор нарсалар ҳақида сўрашарди. Абдуллоҳ бундай пайтларни қулай

фурсат билиб, жавобни қалбига маҳкам жойларди. Абу Воил ибн Масъуддан ривоят қилади:

«Бир киши Расулуллоҳдан, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, сўради:

– Мен ўзимнинг қачон яхши ва қачон ёмон амал қилганимни қандай биламан?

– Агар қўшниларингдан, яхши қилдинг, деган гапни эшитсанг, демак, яхши амал қилибсан. Агар, ёмон қилдинг, деганини эшитсанг, демак, ёмон амал қилибсан, — деб жавоб қилдилар Набий, соллаллоҳу алайҳи ва саллам».

Бир марта Расулуллоҳ, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, Абдуллоҳ ибн Масъудни кутилмаган саволларга кўмиб, савол ортида яширин ҳикматларга унинг эътиборини тортдилар. Ибн Масъуд жим туриб, Расулуллоҳга, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, кулоқ соларди.

Ибн Масъуд шундай дейди:

«Расулуллоҳ, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, кирдилар ва:

– Эй ибн Масъуд, — дедилар.

– Лаббай сизга, эй Аллоҳнинг расули, — дедим.

– Одамларнинг энг афзали кимлигини биласанми? — деб саволни уч марта такрорладилар.

– Аллоҳ ва Унинг расули билгучироқдир.

– Одамларнинг энг афзали динни ўрганиб, унга амал қиладиганларидир. Эй ибн Масъуд!

– Лаббай сизга, эй Аллоҳнинг расули.

– Одамлар ичида энг олими кимлигини биласанми?

– Аллоҳ ва Унинг расули билгучироқдир.

– Ихтилоф пайдо бўлган пайтда ҳақни кўра билган киши одамларнинг энг олимидир, гарчи амалда қосир, кети билан судралиб кетаётган бўлса ҳам. Мендан олдингилар етмиш икки фирқага бўлинди. Улардан учтаси наҳот топди, қолганларга қарши курашган фирқа. Улар Исо ибн Марям динида эди. Уларни ушладилар, ўлдирдилар, бошларига арра тортдилар. Яна бир фирқа — подшоҳларга юзма-юз бўлиб, уларга қарши туришга қодир бўлмаган фирқа. Улар подшоҳларни Аллоҳга ва Исо ибн Марямнинг динига даъват қилдилар. Сўнг роҳибликни қабул қилиб, шаҳарларда кездилар. Улуғ ва кудратли Аллоҳ улар ҳақида айтган: **«Роҳибликни эса улар ўзлари чиқариб олдилар. Биз уларга (роҳиб бўлишларини) ёзганимиз (буюрганимиз) йўқ, лекин улар ўзлари Аллоҳнинг розилигини истаб (роҳибликни одат) қилдилар-у, сўнг унга тўғри тўла риоя қила олмадилар...» (Ҳадид, 27, мазмуни).**

Набий, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, дедилар: «Кимки менга имон келтирса, мени тасдиқласа, менга эргашса, ҳаққа риоя қилган бўлади. Кимки менга эргашмаса, бас, улар ҳалок бўлғусидир».

Пайғамбаримиз, алайҳиссалом, чиройли тарзда ибн Масъуднинг яхши амалларга бўлган рағбатини кўзгаб, эслатмалар берар, шу асосда унга катта ва муҳим ишларни ўргатар эдилар.

Ибн Масъуд ривоят қилади: «Расулulloҳ, соллalloҳу алайҳи ва саллам, дедилар:

– Эй Абдуллоҳ, Ислom ҳалқаларининг қайсиси мустаҳкамроқ?

– Аллоҳ ва унинг расули билгувчироқдир.

– Аллоҳ йўлидаги дўстлик, — дедилар Расулulloҳ ва буни изоҳладилар: — Аллоҳ йўлида, Аллоҳ учун яхши кўриш, Аллоҳ йўлида Аллоҳ учун ёмон кўриш Аллоҳ йўлидаги дўстликдир».

Гоҳида ибн Масъуд воқеанинг ажойиб ижрочиси сифатида ҳадиси набавийни нақл қиларди. Бунда у Набийнинг, соллalloҳу алайҳи ва саллам, ҳаракатларини, ҳадисдаги маъно ҳадис айтувчиларнинг зеҳнларига етиб бориши учун Расулulloҳ қўллаган таълимий йўлни тасвирларди. Мана, ибн Масъуд ривоят қилган бир ҳадис:

«Набий, соллalloҳу алайҳи ва саллам, тўртбурчак шакл чизиб, унинг ўртасидан учини ташқарига чиқариб яна бир чизиқ ўтказдилар. Сўнг ана шу ўртадан ўтган чизиқнинг ёнига калта чизиқлар тортдилар: «Мана бу ўртадан ўтган чизиқнинг тўртбурчак ичидаги қисми инсондир, уни ўраб турган тўртбурчак — инсоннинг ажали, ўртадан ўтган чизиқнинг ташқарига чиққан қисми эса, инсоннинг орзу-умидларидир. Мана бу калта чизиқлар шу дунёда етадиган ёмонликлар бўлиб, агар инсонни бу ёмонлик адаштира, бунисининг, у ёмонлик адаштира, унисининг жабрини тортади».

Расулulloҳ, соллalloҳу алайҳи ва саллам, билан узоқ вақт бирга бўлиш, у зотнинг суҳбатлари ва мажлисларида доимо иштирок этиш натижаси ўлароқ Абдуллоҳ ибн Масъуд катта илм заҳирасига эга бўлди.

Ҳадис айтишда ўта синчковлиги

Пайғамбаримизнинг, алайҳиссалом, вафотларидан сўнг саҳобаи киромлар дунё шаҳарларига тарқалдилар. Одамларга Ислomни ўргатдилар, Пайғамбардан, алайҳиссалом, қабул қилган шариятни уларга етказдилар, ҳалол ва ҳаромни баён қилдилар. Шундай саҳобийларнинг бири ибн Масъуд эди.

У Куфага йўл олди. У ерда кўп йиллар истиқомат қилиб, Куфа аҳлини илм нури билан зиланттирди. «Куфанинг улуғ устози» деган номга сазовор бўлди.

Ҳадис ривоят қилишда саҳобаларнинг барчаси, жумладан, ибн Масъуд ҳам, Набий, соллalloҳу алайҳи ва саллам, айтмаган бирор ҳарфни зиёда қилиб қўйишдан қўрқибарди. Расулulloҳдан нақл қилинган ҳадисни эшитганлар хато фаҳмлаб қолишидан хавфсираб, ибн Масъуд ҳадисларни пухта текшира, чуқур тадқиқдан ўтказганидан сўнггина ривоят қиларди.

Ҳадис ва таржимаи ҳоллар битилган китоблардан маълум бўладики, ибн Масъуд ҳадисларни нақл қилишда ўта синчковлигидан ташқари

дабдурустан «Расулulloҳ деди» деган гапни айтишдан чўчирди. Мана бу сўзларга кулоқ тутинг:

Амр Ибн Маймун нақл қилади: «Суннатни изҳор қилиш лозим бўлганида ҳам ибн Масъуд дарҳол «Расулulloҳ шундай деди», деб ҳадис айтавермасди. Бир куни Расулulloҳдан қандайдир ҳадис келтирдию ғамгин бўлиб қолди, юзидан тер қуюла бошлади... Сўнггра: «Шунга яқин ёки шунга ўхшашроқ эди», деди».

Ибн Масъуднинг бошқа шогирди Алқама ибн Ҳайс ҳам бу жиҳатни таъкидлаб, ривоят қилади: «Абдуллоҳ ибн Масъуд ҳар пайшанба кечаси тунни бедор ўтказарди. Шундай кечаларнинг бирида у бир неча марта «Расулulloҳ деди» деб айтиб қўйди. Шунда мен унга назар солдим: у ҳассасига суяниб турар, ҳасса эса тинимсиз титраб эди».

Амр ибн Маймун яна бир ўринда ўта таъсирчан бир воқеани эшитганини ривоят қилади: «Адашмасам, пайшанба, ҳа, пайшанба кечаси ибн Масъудникига бордим, — дейди ибн Абу Адий. — Ибн Масъуднинг «Расулulloҳ деди», деганини бирор марта эшитмаганман. Ўша куни кечаси ҳадис айтаётиб, «Расулulloҳ, соллalloҳу алайҳи ва саллам, деди», деб қўйди ва боши эгилди. Унга назар солдим: тикка турарди, қўйлагининг тугмалари ечилган, кўзларидан ёш қуюларди, бўйин томирлари бўртиб, шишган эди. Сал фурсат ўтиб: «Шунга яқинроқ ёки шунга ўхшашроқ эди», деди».

Аллоҳ рози бўлсин, Абдуллоҳнинг бу даражада эҳтиёткор бўлишининг сабаби, валлоҳу аълам, Пайғамбар ҳадисини Пайғамбар лафзи билан ривоят қилишни лозим деб билгани бўлса, ажаб эмас. Шунинг учун ҳам шогирдларига ҳадис нақл қилишда ўта пухта ва уни ёдда сақлаб қолишда ўткир бўлишни ўргатарди.

Зеро, унинг ўзи ва жумла саҳобалар Набийдан, соллalloҳу алайҳи ва саллам, ривоят қилган ҳадисда, кимки Пайғамбар номидан ёлғон ҳадис айтса, қаттиқ қўрқитилгандир. Чунки бу иш шариятга қарши бориш, одамларга лозим бўлмаган ишни буюриш, лозим бўлганидан чалғитиш, деб эътибор қилинади.

Аллоҳ рози бўлсин, ибн Масъуд дейди: «Расулulloҳ, соллalloҳу алайҳи ва саллам, бизни тўпладилар, қирқ киши эдик. Тўпланган жойга келганларнинг охиргиси мен бўлдим.

Расулulloҳ дедилар:

«Албатта, сизлар тўғри йўлдаги, нусрат топан кишиларсиз. (Нажот йўли) сизга очиб қўйилган. Кимки буни идрок қилса, Аллоҳдан қўрқсин, яхшиликка буюрсин, ёмонликдан қайтарсин. Кимки қасдан менинг номимдан ёлғон тўқиса, бас, ўзига жаҳаннамдан жой тайёрлайверсин».

Рашид ЗОҲИД
таржимаси

МҮМИННИНГ МЕЪРОЖИ

Үн еттинчи сабоқ

Витр намози

Витр намозини адо этиш вожибдир. У хуфтон намозидан сўнг ўқилади. Витр намози уч ракат бўлиб, шом намозининг уч ракат фарзини ўқиш тартибида ўқилади. Фарқи витр намозининг учинчи ракатада Фотиҳа сурасидан сўнг яна бир сура ўқилади ва такбир айтилиб, қўллар қулоқлар тўғрисиغا-ча кўтарилади ва қайта боғланиб, кунут дуоси ўқилади. Кунут дуоси ўқилганидан сўнг яна такбир айтилиб, руку қилинади.

Витр намози фақат рамазон ойида таровеҳ намозидан сўнг жамоат билан ўқилади. Бошқа вақтда ҳар ким алоҳида ўқийди.

Туришга қодир бўлган кишига витр намозини ўтириб ўқиш мумкин эмас. Витр намозини қасддан ё унутиб ўқимаган кишига унинг қазоси вожибдир. Кунут дуосини имом ҳам, қавм ҳам, танҳо ўқиган киши ҳам ичида ўқийди. Ким кунут дуосини ўқишни унутиб рукуга борган бўлса, рукудан қайтиб, кунут дуосини ўқимайди. Намоз охирида саждаи саҳв қилади.

Витр намозининг биринчи ё иккинчи ракатада адашиб кунут дуосини ўқиган киши учинчи ракатада кунут дуосини ўқимайди.

Намозга янги кириб, ҳали кунут дуосини ёдлашга улгурмаган киши, то уни ёд-

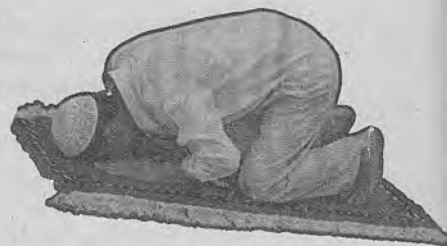
лагунча «Роббана атина» ё «Аллоҳуммағфирли...» дуоларидан бирини ўқиши ҳам мумкин.

Таровеҳ намози

Таровеҳ намозини ўқиш эркак ва аёлга суннати муаккададир. Таровеҳ намози рамазон ойида хуфтон намозидан сўнг, витр намозидан олдин ўқилади. Таровеҳ йигирма ракатдир. Ҳар икки ракатдан сўнг салом берилади. Ҳар икки саломдан сўнг, яъни, тўрт ракатдан кейин ва таровеҳ намозининг охириги саломи билан витр намози ўртасида ором олинади. Бу мустаҳабдир. Бу вақтда тасбеҳ айтиш ё қират қилиш ёки тек ўтириш мумкин.

Таровеҳ намозини жамоат билан ўқиш эркакларга суннати кифоядир. Таровеҳ намозининг бир неча қисмига кечикиб жамоатга қўшилган киши, витр намозини жамоат билан ўқигач, таровеҳнинг қолган ракатларини ўзи ўқиб олади.

Намозни тик туриб ўқишга қодир киши таровеҳ намозини ўтириб ўқиши макруҳ бўлади. Шунингдек, имом рукуга боргунча унга иқтидо қилмай, кутиб туриш ҳам макруҳ бўлади. Таровеҳ намозини тез ўқиш ниятида шошиб қироат қилинмайди, тааввуз, тасмия, саловот, қавма ва жалса тарк этилмайди.

Кусуф ва хусуф намозлари

Кусуф намози қуёш тутилганида ўқилади. Икки ракатдир. Уни жума намозини ўқиб берадиган имом масжидда қавм билан ичида, узун қират қилиб ўқиши суннатдир. Имом намоздан сўнг қуёш тутилиши тугагунча қавмга қараб тик туриб ё қиблага қараб ўтириб дуо қилади. Қавм ичида «омин» деб туради.

Агар жума намозини ўқиб берувчи имом ҳозир бўлма-са, кишилар уйларида кусуф намозини танҳо ўқийдилар.

Хусуф намози ой тутилганида ўқилади. У икки ракат бўлиб, ҳамма уйида танҳо ўқийди.

Истисқо

Истисқо булоқ, ҳавза, дарё ва қўллари бўлмаган жойларда яшовчи халқларнинг ёмғир сўраб дуо ва истиғфор қилишидир. Ёмғир ёғмай, қаҳатчилик бўлганида улар уч кун кетма-кет пиёда, оддий кийимларда, бошларини эгиб саҳрога чиқиб, дуо ва истиғфор қиладилар. Ҳар кун чиқишларидан олдин садақа берадилар, гуноҳларидан тавба қилиб, Аллоҳдан мағфират тилайдилар. Истисқода имом қиблага қараб, қўллари кўтариб, ёмғир сўраб дуо қилади. Қавм қиблага қараб ўтирган ҳолда ичида «омин» деб туради.

Муҳаммад СИДДИҚ

ИСЛОМ ВА ОЛАМ

Шайх Абдурраззоқ Қосим сўзлари

IINA Халқаро Ислom ахборот агентлиги хабар беришича, жазоирлик Шайх Абдурраззоқ Қосим мамлакатдаги турли гуруҳ ва ҳаракатларни таъминлаш учун ҳартомонлама музокаралар ўтказишга чақирди. Шайх таъкидладикки, Жазоирдаги вазиятнинг бундан ҳам ёмонлашувига йўл қўйиб бўлмайди. Жазоирликлар мамлакатдаги сиёсий инқироз туфайли иккиланиш ва саросимада қолдилар. Ҳолбуки, мамлакат барқарорликка ва ҳар хил гуруҳлараро тинч-тотувликка муҳтож. Шайх Абдурраззоқ Қосим яна айтдики, ўтган сайловларда Ислom Халоскорлик жабҳаси ғалабасининг тан олинмагани мамлакат ёшларини адолат учун курашга отлантирди. Шайх шунингдек, Жазоирнинг Зававе вилоятида насроний миссионерларнинг фаоллиги охири бораётганидан огоҳлантириб ўтди.

«Умма» — янги газета

Қозон шаҳрида «Умма» номли исломий газетанинг биринчи сони нашрдан чиқди. «Ихлос» жамоат ташкилоти газетанинг муассиси бўлди. Мазкур ташкилот раҳбарларидан Ришат Ҳамидуллиннинг айтишича, газетанинг асосий мақсади Русия ва бутун дунёдаги, айниқса, Яқин Шарқдаги вазият ҳақида аниқ хабарларни ўқувчиларга вақтида етказиб туришдан иборат. Газета саҳифаларида тадқиқотлар ва таҳлилий мақолаларга кенг ўрин берилади.

Самаралик қори болалар

Самара жомеъ масжидида Қуръони каримни ўрганиш бўйича ёзги ўқув курслари тингловчиларининг хатмона байрами ўтказилди. Вилоят мусулмонлари ҳудудий бошқармасидан хабар беришларича, икки ойлик курсларда 8—13 ёшлардаги 60 нафар бола Қуръони карим оятларидан ёд олишди. Шунингдек, ёзги ўқув курслари дастуридан маданият ва спорт тадбирлари ҳам ўрин олган эди. Ҳозир Самара вилоятида икки юз мингдан ортиқ мусулмон яшайди. Шу йилнинг октябр ойида Самара шаҳрида биринчи мадраса очилиши режалаштирилган.

Қум ташиб кетувчилар

Фаластин мухторияти ҳукумати Ғазо минтақасида атроф-муҳитнинг табиий ҳолати кескин ёмонлашиб бораётгани ҳақида жаҳон жамоатчилигини огоҳлантирди. Гап шундаки, Исроил томони

Ғазо минтақасидан жуда кўп миқдорда қум ташиб кетаётир. Бу эса нафақат минтақанинг экология вазиятига, балки иқтисодий ва маданий ҳолатига ҳам катта зарар етказади.

Ғазо минтақаси ижтимоий хавфсизлик бошқармасидан хабар беришларича, исроилликлар Ал-Заҳро шаҳрининг шимолий қисмидаги жуда кўп эски қумтепаларни ташиб кетишган. Ҳолбуки, Ғазо минтақасида жойлашган бу қумтепалар шаҳарнинг диққатга сазовор обидалари қаторида турар ва жуда кўп сайёҳлар эътиборини жалб этар эди.

Сенегалдаги учрашув

Сенегал пойтахти Дакар шаҳрида имомлар ва мударрисларнинг учинчи анъанавий учрашуви бўлиб ўтди. Минглаб иштирокчилар ташриф буюрган анжуманни мамлакат президенти Абдуллоҳ Вайд табрик сўзи билан очди. Анжуман иштирокчилари Яқин Шарқда воқеаларнинг тобора кескинлашиб бораётганидан хавотир билдиришиб, Исроил армиясининг тинч аҳолига қуролли ҳужумини қораладилар. Шунингдек, улар мамлакатда гўзаллик танлови ўтказилишидан таажубда эканликларини айтишди.

Анжуман сўнгида Сенегал президенти бошланғич ва ўрта мактабларда араб ва франсуз тилларини ўқитиш бўйича ҳукумат режасини баён қилди. Шунингдек, у Қуръони карим ўргатиладиган мактабларни молиявий томондан қўллаб-қувватлашга ваъда берди.

Барно қабиласининг бахти

Африқодаги Эфиопия мамлакатида яшовчи Барно қабиласи бошлиғи ва унинг минглаб издошлари Ислom динини қабул қилишди. Халқаро Ислom ахборот агентлиги хабарига кўра, бу қабилани бошлиғи шу йилнинг бошида ҳаж ибодатини адо этиб, мусорак масканлар зиёратидан қайтгач, одамлар орасида Ислomни тарғиб қилишга киришган эди.

Африқо мусулмонлари кўмитаси тез орада Барно қабиласи яшайдиган ҳудудларда ўнта масжид биносини қуриб битказди. Ушбу хайрия ташкилоти яна бир неча масжид, шунингдек, тоза сувни сақлаш иншоотлари қуришни кўзлаб турибди.

Жибути Ислom мактаблари

Шимолий-шарқий Африқода жойлашган Жибути давлатининг адлия ва исломий ишлар вазирини Шайх Мужа Самтер айтишича, кейинги йигирма беш йил ичида бу мамлакатда Ислom дини асослари ўргатиладиган олти юзга яқин мактаб қурилган. Мисрдаги «Ал-Азҳар» университети ҳар йили Жибутига ўн саккиз нафар мударрисни юбориб турибди. Мамлакатда ўттиз тўртта шариат судлари фаолият кўрсатмоқда. «Жибути Африқо қитъаси шарқидаги Ислomга садоқатли бир мамлакатдир», деб таъкидлади сўзининг охирида адлия ва исломий ишлар вазирини.

Интернет материаллари асосида тайёрланди.

Исмоил ҲАКИМ,
Даврон АБДУЛЛОХ

Митти ҳужайралар лашкари

Оқ қон доначаларига келсак, улар яна бошқа ва янада кучли лашкардир. Душманни таниш ва жангга амр бериш генералларнинг вазифаси бўлса, оқ қон доначалари ҳам «микроб» деб аталган душманни таниб, ҳужум буйруғини берадилар, жангга киришадилар. Дейлик, тирногингизни бир оз чуқурроқ кесиб қўйдингиз ва у ерга микроб кирди. Кесилган жойдан вужудга кирмоқчи бўлган микробларни оқ қон доначалари таниб олади ва дарров уларга қарши курашади. Лекин бақувват душман оқ қон доначаларини ўлдиради, бу ўликлардан жароҳат юзага келади. Вужудимизнинг ҳақиқий эгаси бўлган Аллоҳ танамизнинг ҳар ерига сезиш қобилиятини жойлаштиргани учун жароҳат бўлган жой ачишиб оғриётганини ҳис этамиз. Танамизнинг ўша жойида кураш бўлаётганини билиб оламиз. Шунда биз ҳам жангга киришиб, ярали жойга йод суртиб, микробларни ўлдираемиз. Шу билан оқ қон доначаларининг кураши ҳам тугайди.

Соғлиғимизнинг энг катта душмани бўлган зарарли микробларга қарши оқ қон доначалари номли игна учидан ҳам кичик ҳужайралардан лашкар тузган, улар ёрдамида сиҳатимизни давом эттираётган Аллоҳ охиратда ҳам ҳаётимизни давом эттирмайдими?

Агар инсоннинг буйраги шамоллаб қолса, оғриқ, иситма, ҳолсизлик туфайли дармони қочади. Бу нима дегани? Бу дегани буйрагимизни яратган Аллоҳ бизни безовта этиб, касалликдан огоҳ қилаётир! Шундан сўнг дарров шифокорга мурожаат қилиб, дардимизга дармон излаймиз.

Дейлик, табиб ташхисни янглиш қўйдию жигарни даволай бошлади... Бунда танадаги безовталик тўхтамайди, яъни, иситма, оғриқ ва ҳолсизлик давом этаверади. Табиб ташхисини ўзгартиришга мажбур бўлади. Буйракни даволай бошлаши билан бемор тетиклашиб, оёққа туради. Аммо оқ қон доначаларидан анчагинаси ўлган бўлади. Шунинг учун беморда мадорсизлик сезилади, яъни, вужуд заифлашади. Энди бемор дам олиши ва озикланиши керак бўлади.

Эътибор беринг, озикланиши лозим деяпмиз. Яъни, бемор ҳар хил нарса ейди, у еган ўлик овқатлар унинг вужудида қайта тирилиб, оқ қон доначаларига айланади. Бу оқ қон доначалари эса, генераллик назари билан яна янги душманни кўриб-танийди ва жангга киришиб, соғлом бўлишимиз учун ўзига юкланган вазифани бажаришга киришади.

Бу ишлар ҳаммаси вужудида кечаётганини билган инсон ўлгандан сўнг қайта тирилишига ишонмайдими?!

Жоҳил одам Аллоҳ берган ақлни хато ўринларга қўллайди, динни етарлича ўрганмайди, англай олмайди ва тўғри яшай олмайди. Натижада дунёси ҳам, охирати ҳам жаҳаннам бўлади.

Исломиятни юборган Аллоҳ бу динни англашимиз учун бизларга ақл берди. Дин ва ақл Аллоҳнинг лутфи бўлиб, улар бир-бирига муносибдир. Инсон ақли исломиятни англай олади. Англамаслик ҳаракатсизликнинг оқибатидир. Масалан, геометрия дарсларини ўқимаган инсон учбурчакка оид исботларни билмайди. Диний илмлар билан шуғулланмаганлар ҳам исломиятни била олмайди ёки тушуна олмайди. Бугун ўқиган одамлар орасида диний илмларни физикани ўргангандек жиддий ўрганаётган одамлар жуда кам. Аммо шуниси ажабланарлики, Исломи илмини ўқимасдан, ҳаракат қилмасдан ҳам билса бўлади, деб ўйлашади, аммо бунинг иложи йўқ. Мўмин Аллоҳнинг сифатларини ўрганиш билангина охиратга ишона олади. Масалан, Аллоҳнинг «қудрат» сифатига ишонган бир одам таянчсиз турган осмон жисмларига қараса, улардаги туганмас қувватни кўрса ва уларнинг ўзаро алоқаларини англаса: «Бу осмон жисмларини яратган, уларга битмас-туганмас қувватлар берган ва уларни бир-бирига маънан боғлаб қўйган Аллоҳ, албатта, охиратни ҳам яратгандир», дейди, таҳқиқий имонни қўлга киритади.

Бошқа бир олам бор

Бошқа бир олам борки, инкубаторга қўйилган тухумлардан йигирма бир кун кейин ўрдак ва товук жўжаси чиқади. Чиқибок, ўрдак жўжаси дарров сувага тушиб, сузиб кета олади. Катта товук суза олмани ҳолда, янги тухумдан чиққан ўрдак боласининг сузиши кўрсатадики, бошқа бир олам бор ва у оламда ўрдак сузишни ўрганган, шунинг учун тухумдан чиқа солиб суза бошлайди.

Бошқа бир олам борки, тухум махсус воситалар ёрдамида расмга олинса, харитага ўхшаш бир шакл кўринади. Агар тухумни силкитиб, у шаклни бузсак, жўжа чиқмайди, бузмасак, жўжа чиқади. Тухум ичига бир товукни тумшуги, қанотлари, оёқлари ва ички аъзолари билан жойлаштира олган Зот бу оламнинг бизга кўринмас ёнига охиратни ҳам жойлаштиргандир. Ўлган инсон кўриш хусусиятларининг ўзгариши туфайли охират оламини кўра олади. Бизнинг эса кўриш имкониятларимиз торлигидан кўриш соҳамиздан ташқарида қолаётган бир қанча нарсалар борки, улардан энг аҳамиятлилари охират, малаклар ва лавҳи маҳфуздир.

Бошқа бир олам борки, катагидан чиққан ари учиб, юзлаб метр узоқликларга кетади, гулни осонгина топади, зарур моддаларини олиб келиб, асал қилади. У қилган асални асримиз олимлари ясай олмаяптилар, аммо геометриядан беҳабар бу ари мумкатакларини олти бурчак шаклида ва чуқурликларини ҳам бир хилда ясаётир. Геометрия ўқиган бугунги ақлли инсонлар тенг олти бурчакларни асбобсиз чиза олмайдилар. Демак, ари бошқа бир оламда таҳсил кўрган, илҳом олган, келиб, билганларини бу оламда татбиқ қилаётир.

Ҳар қушнинг уяси ҳар хил бўлади. Масалан, булбул пайпоқ шаклида уя қурса, қизилиштон дарахт таналарига уя ясайди. Қурилиш муҳандислари уя қурган ҳайвонларнинг ҳам санъаткор эканликларини тан олиб, бошқа олам борлигига ишонадилар. Чунки ҳайвонлар такомиллаштириш учун дунёга келмайди. Улар маълум билимлар билан дунёга келиб, ўрганганларини бажариб, бошқа бир оламнинг борлигини исбот этиб кетади. Пилласини ўраётган ипакқурти, уруғларини бошқа денгизга ташлаган балиқлар, озик топиш учун тўр тўқийётган ўргимчак ва ўн минглаб уруғлари билан наслани давом эттираётган қурбақалар коинотни яратган Аллоҳнинг куллий низоми остида ҳаракат қилади, ҳаёт кечиради.

Бошқа бир олам борки, тушда оёқсиз кезиб, қўлсиз турли ишлар қиламиз. Кўзимизни очмасдан кўрамиз ва жуда қисқа бир вақт ичида жуда узун умр кўрамиз. Оғзимизни очмасдан гапирамиз, емасдан лаззат оламиз. Тушларда кўрқамиз ва севинамиз. Баъзи тушларимиз маълум бир замондан кейин ўнгидан келади. Демак, бошқа бир олам борки, вужудимиз тўшақда ётса ҳам, руҳимиз билан юрамиз, охиратга ўхшаган ҳаёт ичида яшаймиз. Бошқа бир олам борки, у ерда турли ҳодисаларга тартиб берилади, тушда эса, бизга кўрсатилади ва ўша воқеалар маълум бир вақтдан кейин юзага чиқади. Данак ичига бутун бошли дарахтни яширган Аллоҳ бу дунёда бўладиган ҳодисаларни бошқа бир оламда яшириб, вақти келганида уларни юзага чиқара олади.

Бошқа бир олам борки, ёғаётган қор учқунларида жимжимадор шакллар кўринади. Она қорни-

да покиза бир чақалоқ тайёрланади ва дунёга юборилади. Қон билан сийдик орасидан сут каби тоза озуқалар келади.

Уйдаги ҳисоб-китоб бозорга тўғри келмайди, дейдилар. Шунга ўхшаб, баъзи ҳодисалар бизнинг иродамиздан ташқарида юз беради. Иродадан ташқари бўлган ҳодисаларда ҳам куллий низом бор. Тасодиф дейилаётган ҳодисалар бошқа бир олам орқали дунёмизга юборилаётган режалар эканини англаш қийин эмас.

Бизга ирода берган Иродаи Куллийа иродамиздан ташқарида кўпгина аъзоларимизни ишлатади, иродамиздан ташқарида ҳаётимизга янги-янги шакллар беради. Баъзида одамлар «Эртанги кунлар номаълум», дейишади. Бизга номаълум бўлган нарсалар Аллоҳга маълумдир. Шунинг учун баъзи тушлар ўнгидан келади.

Оламда инсон билмаган жуда кўп нарса бор. Ҳар бир нарсани яратган Зот ҳар бир нарсани Ўзи билади. Илм Аллоҳнинг сифатидир. Миямизни яратган Аллоҳ бизга илмнинг бир қисминигина берган, холос.

Инсоннинг кўрмаслиги ва билмаслиги кўрмаётган ва билмаётган нарсасининг йўқлигига далил бўла олмайди.

Охиратни йўқ деган киши, руҳни инкор этган инсон ўзининг нодонлигини намойиш қилган бўлади.

Шерлар ва илонлар ҳам хизматда

Болаларнинг ички аъзоларига ҳам тартиб ва танзим берган Аллоҳ уларга соҳиб чиқиб, оналарини болаларига хизматкор қилиб қўйди. Шу пайтгача ҳеч бир илон ўз боласини заҳарламаган, ҳеч бир бўри ўз боласини емаган. Оч шер қонли кўзлари билан ов ахтаради, аммо ёнида янги туғилган ёш боласини емайди, аксинча, керак бўлса, ҳаётини хавф остига қўйиб, бошқаларга ҳам едирмайди. Аллоҳ ҳар турли онага шундай шафқат берганки, боласига хизмат этишдан завқ олади. Она бомдод намозига уйғона олмай қолиши мумкин, аммо бир кечада боласи учун бир неча марта уйғонади, уф ҳам демайди.

Бутун оналарнинг шафқати бир жойга тўпланса, Аллоҳнинг шафқати олдида уммондан бир томчи бўлади, холос. Зотан, оналарга шафқатни берган ҳам, болаларни яратган ҳам Аллоҳдир.

Сувсизликдан барглари қовжираб қолган ўсимликларга ризқ қилиб булутларни юборган Аллоҳ, болаларни оналарнинг шафқати соясида ўстирган ва уларнинг бутун ризқларини ғайб хазиналаридан юбориб турган Аллоҳ, тупроқ ва сувлардан ризқлар яратган Аллоҳ охиратни яратмаслиги ҳеч мумкинми, ахир?!

Оналарга шафқат туйғусини берган Аллоҳ бизни севганларимиздан абадий айириб қўйиши ва йўқликка юбориши ҳеч мумкинми?!

(Давоми келгуси сонда)

Бир саволим бор

Ассалому алайкум, тахририят ходимлари. Намоз ва таҳоратга, масжидда юриш одобига доир ушбу саволларимга жавоб беришингизни илтимос қиламан.

Жамшид ОЛИМОВ,
Шофиркон

1. Намоз ўқийётган кишининг таҳорати синса, қандай йўл тутади?

Жавоб: Намоз ўқийётган кишининг таҳорати синса, қайта бошдан ўқиш фазилатлидир. Шундай бўлса-да, қуйидаги шартлар топилганида, янгидан таҳорат олиб, намозини давом эттириши мумкин: биринчидан, таҳоратнинг синишида ва сабабида унинг (банданинг) ихтиёри бўлмасин; иккинчидан, таҳоратни синдирган нарса гуслини вожиб этувчи бўлмасин; учинчидан, кам учрайдиган (масалан, ҳушдан кетиш каби) ҳолат бўлмасин; тўртинчидан, таҳорати синган ҳолда намоз рукнларидан бирини адо этмасин; бешинчидан, таҳорат қилишга кетаётган ҳолда ҳам намознинг бирор рукнини бажармасин; олтинчидан, мазкур ҳолда таҳорати синганидан сўнг яна ўз ихтиёри билан таҳорат синдирмасин; еттинчидан, зарурати бўлмаган ишга қўл урмасин; саккизинчидан, таҳорати сингач,

зудлик билан таҳорат қилишга кетсин, узрсиз туриб қолмасин; тўққизинчидан, таҳорат қилгунча маҳсисининг муддати ўтиб қолмасин ё тайаммум билан ўқийётган бўлса, сув топилиб қолмасин; ўнинчидан, унутиб ўқимаган намози ёдига тушиб қолмасин; ўн биринчидан, жамоат билан ўқийётган бўлса, жамоат намозни тугатмаган бўлса, жамоатдан қолмасин.

Бу шартлар топилмаганида намоз ўқийётган кишининг таҳорати синса, таҳорат қилиб, намозни қайта бошдан ўқиши керак бўлади. Жамоат намозидида таҳорати синган киши бурнини ушлаган ҳолда намоздан чиқиши мустаҳаб бўлади

2. Намоз ўқийётган кишининг олдидан кесиб ўтиши мумкинми?

Жавоб: Кичик масжидда намоз ўқийётган кишининг олдидан кесиб ўтиш гуноҳдир. Имом Бухорий «Саҳиҳ»ларида Пайғамбаримиздан, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, шундай ривоят қиладилар: «Намоз ўқийётган кишининг олдидан кесиб ўтувчи қанча гуноҳқор бўлишини билганида эди, унинг олдидан кесиб ўтмай, қирқ йил кутиб турарди ва бу яхши бўларди». Катта масжидда ё очик жойда сутра қўймай на-

ҳам жоиз. Унинг ҳузурда эшиттириб шаҳодат калимаси айтиб турилади.

Беморнинг жони узилгач, ияги боғланади, кўзлари юмиб қўйилади. Унинг кўзини юмиб қўйувчи одам «Бисмиллаҳи ва аъло миллати расулиллаҳи» деб айтиши керак. Марҳум куруқ ва баландроқ жойга ётқизилади.

моз ўқийётган кишининг олдидан сажда ўрнига қараб турганида нигоҳи тушадиган жойдан кесиб ўтиш гуноҳ бўлади.

3. Намоз ўқийётганда олдимиздан кесиб ўтмоқчи бўлган кишини қайтарсак бўладими?

Жавоб: Намоз ўқийётган киши ўзи билан сутра оралигидан кесиб ўтувчини қўл ё бош билан ишора қилиб ёки тасбеҳ айтиб қайтариши керак.

4. Сутра нима?

Жавоб: Сутра тўсиқдир. У бармоқ йўғонлигида, ярим метрдан узунроқ, чўп каби нарса бўлиб, очик жойда намоз ўқилаётганда кесиб ўтувчилар гуноҳқор бўлмасин деб, икки қошнинг бири тўғрисида ерга санчиб қўйилади. Катта масжидларда устун ё қиблага қараб ўтирган киши сутра ўрнига ўтади. Жамоат билан ўқилаётган намозда имомнинг сутраси жамоатга ҳам кифоя бўлади.

Қўлларининг панжалари ёйилиб ёнига қўйилади, оёқлари жуфтлаб боғланади. Қорни шишмаслиги учун унга ойна ё пичоқ каби нарса қўйилади. Кийимлари ечилиб, усти ёпиб қўйилиши мустаҳаб бўлади.

Муҳаммадшариф ЖУМАН
тайёрлади.

Марҳумни қандай ҳолатда ётқизиш қўйиш керак?

Миржамол ЖАМИЛОВ,
Тошкент

Ҳаёти охирлашган киши ўнг ёнбошига, юзини қиблага қаратиб ётқизилади. Бу суннатдир. Бундай ётқизиш қийин бўлса, қулай бўлган ҳолатда ётқизиш

Иллатлардан фориф бўлиш илинжи

Имонли кишининг қалби эзгуликка мойил бўлади. Ўзи баҳра кўрган яхши амалларни ёр-дўстларига ҳам раво кўради. Масалан, зикр ила шукр ҳаловатидан амри маъруф қилади. Айни дамда, наҳий мункардек фарз амал ҳам ҳар вақт дили пок мусулмонлар зиммасидадир. Аввал ўзи амал этмасдан, кимнидир ёмонликлардан қайтаришга уриниш бесамар ишдир.

Бугунги ҳаётимизда кенг илдиз отган бир хасталик бор. Баъзи оталар маст қиладиган ичкиликларни фарзандлари кўзи олдида ичатуриб, болаларига ичмасликдан ёки ўзи чекатуриб, болаларига чекмасликдан насихат қилади. Бу «насихат»дан наф бўлармиди? Миллатнинг кўзи очиқ зиёли вакиллари жамият аъзолари шағнига доғ туширадиган ҳар қандай тубан амални қоралаганлар. Улар, айниқса, азалий урф одатларимизга, анъаналаримизга зид бўлган ичкиликбозликнинг Туркистон заминига кириб, авж олиб кетишидан қаттиқ таъвишга тушганлар.

Миллатпарвар зиёлилардан бири Вадуд Маҳмуд (1898-1976) мазкур мавзудаги чиқишлари билан 20-йиллар адабий-илмий, маънавий-маърифий муҳтида фаол қатнашиб турган. Унинг 1923 йил «Туркистон» газетида эълон қилинган «Туркистонда майхўрлик» мақоласи фикримизнинг далилидир.

Баҳодир КАРИМ

ТУРКИСТОНДА МАЙХЎРЛИК

Бўза, май ва умуман кайф берадургон ичкиликларнинг зарарли бўлиши тўғрисида сўзлаб ўлтириш ортиқчадир. Унинг қандайин захри беомон экани илман собитдир. Яқинда бутун Русия олимларининг Масковда бўлуб ўткан қурултойи ақлсизлик – жинниликнинг ичкиликка жуда яқин алоқада бўлганини исбот этди.

Бу нарса Туркистоннинг бутун шаҳар ва қишлоқлариға ёйилгон. Ҳатто баъзи бир зиёлилар ва хотинлариға хуррият тарафдори бўлгон кимсалар ўз оилалари билан ҳам «расман» ичишмакка бошлагонлар.

Кўп кишилар бунинг кўп ичилишини билимсизликдан, зарарини тушунмаганликдан келадир, дейдилар. Лекин бу тўғри эмас. Дўхтурлар ҳам тамаки ва «алкагул»нинг зарарини жуда яхши билатуриб, ўзларини шундан торта олмайдилар. Бу, тўғриси, тарбиясизликдан келгандир. Бундай кишилар ўзларини идора эта олмайдургон зотлардир. Бунга ўргангандан кейин қутулиш қийин.

«Туркистон» газетининг ўтган сонларидан бирида, Туркистон халқ комиссарлар шўроси-

нинг кўкнори экишни ман қилиб чиқаргон қарори ёзилди. Биз буни кўруб халқни заҳарлайдургон моддалардан бирини камайтириш ва битириш йўлиға киришилганини кўруб жуда севиндик ва олқишладик. Бугун ичкилик тўғрисида ҳам ўз товушимизни халқнинг ҳомийи ва мураббийи бўлган юқори ҳукумат доираларига эшитдирмакчимиз.

Ичкилик ўзгаришдан кейин бир неча вақтлар ман қилингон бўлса ҳам, «иқтисодий сиёсат» билан яна эски ҳолиға қайтди. Самогун ва мусаллас пиширғувчилар билан кураш олиб боргон бўлса ҳам, ул кўп вақт давом этмади. Шундан кейин яна ривож олиб кетди.

Мана бу курашни тўхтатмаслик керак. Юқори доираларимизнинг, айниқса, бўлис ва қишлоқ ташкилотларининг ва халқимизни маданий ҳаётга яқинлаштирмақ дардида бўлгон ишчиларимизнинг шу масалага жиддийроқ қарамоқларини ўтинамиз.

Вадуд МАҲМУД,
«Туркистон» газети,
1923 йил 24 декабр

Муҳаммад АҲМАД КАНЪОН

ЭР-ХОТИНЛИК АСОСЛАРИ

ЕТТИНЧИ БОБ

Эмизиш

Эмизиш Ислом шариатида шаръий никоҳга уч тўсиқдан бири ҳисобланади. Улар: насаб яқинлиги, никоҳланиш сабабидан яқинлик ва эмизишдир.

Ислом шариати эмизишни никоҳга бўлган тўсиқлардан бири деб эътибор қилиши билан оламдаги барча дунёвий қонунлардан ажралиб туради. Дунёвий қонунлар эмизишга аҳамият бермайди ва ҳукмини ҳам кўрсатмайди.

Бу мавзу ниҳоятда аҳамиятли бўлгани учун унинг муҳим масалаларини баён этиш учун бор имконимизни ишга соламиз. Аммо уламоларнинг сўзлари ва далилларининг тафсилотига киришмаймиз. Зеро, бу фикр қўлланмалар вазифасидир. Мавзунини беш масалага жамладик.

1. Эмизишнинг аҳамияти ва ҳукмлари

Айтиб ўтганимиздек, эмизиш никоҳга тўсиқ бўлган қариндошлик алоқаларидан бир алоқадир. Бу нарса аёллардан маҳрам бўлганлари борасидаги ояти каримада баён этилган.

Нисо сурасининг 27-оятининг мазмуни шундай:

«...Сизларни эмизган оналарингиз ва эмикдош опа-синглингиз... никоҳи сизларга ҳаром қилинди».

Имом Бухорий ва Имом Муслим Абдуллоҳ ибн Аббос-

дан, розийаллоҳу анҳу, ривоят қиладилар. Расулуллоҳ, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, айтдилар: «Насаб жиҳатидан ҳаром бўлганлар эмизиш жиҳатидан ҳам ҳаром бўлади». Бу дегани, эмизиш эмизиш сабабли қариндош бўлганлар орасида ўзаро никоҳланишни ҳаром этади, демакдир. Эмизишдан насаб тўрларига ўхшаш маҳрамлик тўрлари пайдо бўлади.

Насаб яқинлигида ота, бобо, она, амаки, амма, тоға, хола, ака, сингил бўлса, худди шундай ҳол эмизишда ҳам бўлади. Агар гўдак онасидан бошқа бир аёлни (қуйида баён этиладиганидек) тўлақонли эмса, у аёл унинг эмизик онаси, у аёлнинг эри эмизик отаси, у иккисининг ҳамма болалари унинг эмизик ака-ука, опа-сингиллари, уларнинг ака-укалари эмизик тоға-амакилари, опа-сингиллари эмизик амма-холалари бўлиб қолади. Ва бу айтилганлардан бирортаси билан никоҳланиши, насабдан бўлган маҳрамларига никоҳланиши ҳаром бўлганидек, ҳаром бўлади.

Эмизишнинг ўзаро никоҳланишни ҳаром қилишда шундай таъсири бўлганидан унга бепарво бўлиш ярамайди. Эмизикли аёл ўзгаларнинг болаларини ошкор этмай, билдирмай эмизиши мумкин эмас. Бу ишда эҳтиёт бўлиши, бошқа болани эмизиб қўйган бўлса, одамлар

орасида ошкор қилиши лозим. Фалончи аёл фалон бола ё қизни эмизбди, деб одамлар билишлари керак. Агар бу ҳол махсус жойда қайд қилинса, янада гўзал бўлади. Унга одамлар муурожаат қилиб эмизикдошларни ва эмизганларни билиб, маҳрамларнинг ўзаро никоҳланишидан сақланардилар.

2. Эмизиш ҳаққи

Она кўкрагининг сути гўдакнинг онаси зиммасидаги биринчи ҳаққидир. Бақара сурасининг 233-оятининг мазмуни шундай: «**Оналар болаларини тўла икки йил эмизадилар! Бу эмизишни тугал қилмоқни истаганлар учундир**».

Аммо она боласини эмизишга мажбур қилинмайди. Бироқ бола онасининг кўкрагидан бошқани оғзига олмаса, онаси эмизишга мажбур бўлади.

Ота боласини онасидан бошқа эмизувчи аёлга бериб эмдириши мумкин.

3. Эмизиш ва маҳрам бўлиш шартлари

Эмизиш билан маҳрам бўлишнинг иккита шarti бор.

Биринчи шarti. Бола икки ярим ёшдан ошган бўлмаслиги керак. Икки ярим ёшдан ошмаган бола, сутдан чиққан бўлса ҳам, бирор аёлни эмса, эмизиш жиҳатидан маҳрамлик барча ҳукмлари билан юзага келади. Икки ярим ёшдан ошмаган бо-

ланинг сутдан чиққан бўлиши эмизиш жиҳатидан махрамлик ҳукмларининг юзага келишига тўсиқ бўлмайди. Аммо икки ярим ёшдан ошган боланинг эмиши билан махрамлик юзага келмайди.

Иккинчи шарт. Бола эмган сут унинг қорнига етиши керак. Бунда эмизиш сони ва сут миқдори ҳисоб эмас. Бир бор сўрган сути махрам бўлишига кифоядир. Агар аёл сутини соғиб берса, уни ичган болага махрам бўлади.

4. Сунъий эмизиш

Бу масалада болани қуритилган сут билан озиқлантириш ҳақида тўхталамиз. Қуритилган сут болага қошиқ билан бериладими ё сўргич билан ичкизиладими, эмизиш ҳисобланмайди. Зеро, у «таом» (овқат)дир. Фақат эмизикли хотиннинг сутини бериш «эмизиш» дейилади. Биз бу масалада эмизикли аёлнинг кўкрагини эмизишнинг аҳамияти ва унинг ҳам онага, ҳам болага бирдай фойдаларига диққатни жалб қилмоқчимиз. Эмизишнинг фойда ва манфатларини аниқлаган замонамиз мутахассис олимларидан иқтибослар келтириб ўғирмаймиз. Чунки уларни ҳамма билади. Зеро, дунёнинг турли мамлакатларида онани фарзандини эмизишга ундовчи, эмизишнинг тиббий ва руҳий фойдаларини баён этувчи чақириқ ва ҳаракатлар бўлмоқда.

Болаларни қуритилган сут ё шу кабилар билан овқатлантириш одатини бизнинг мусулмон ўлкаларда билишмаган. Бу одат бизга Фарбдан келгандир. Фарбда оналар қоматлари бичимининг бузилишидан қўрқиб, фарзандларининг соғлиги ва бардам ўсишига эътибор қилмай, эмизиш вазифасидан бош тортдилар. Ана шундай Фарб ҳам ҳозирда асли-

га қайтмоқда. Хотинларни фарзандларини эмизишга чақирмоқда. Эмизиш хушбичимлик ва гўзалликка зиён қилмайди, аксинча, қоматни янада келишган ва гўзал қилади, деб оналарни ишонтирмоқда.

Биз мусулмонлар Фарбни унинг моддийлиги ва тушунчаларини бир четга қўяйлик-да, ўзимизга, ўз асосларимизга қайтайлик! Қуйидаги ҳақиқатни ёдга олайлик.

Мусулмон, хоҳ эркак, хоҳ аёл бўлсин, ҳар қандай мулоҳазадан олдин биринчи навбатда Аллоҳ таолони рози этадиган ва ўзига ажр-савоб келтирадиган сўз ва амални қидиради. Аллоҳ таолонинг раҳмати, розилиги ва ажридан умид этган ҳолда сабр этиб, пуштини қийналиб кўтарган ва қийналиб туққан, ҳомиладорликнинг қийинчилиги ва оғирликларига, туғиш дардлари ва кўркувларига чидаган мусулмон она бағрига меҳр билан босишни ҳам, сугининг томчиларини ҳам боласи ва суюнчигидан ҳеч қачон дариг тутмайди. Балки бундай қилиш билан ўзини тенгсиз бахтли ҳис этади. Бунинг учун ажру савобга ҳам сазовор бўлади.

Биз оналарни, «болангизни кўкрагингиз билан эмизинг, бу нарса гўзаллигингизни оширади», каби сўзлар билан эмизишга тарғиб қилмоқчи эмасмиз. Зеро, «оналик» айирбошлаш савдоси эмас.

Балки биз оналарга шундай деймиз:

*Эй она! Фарзандингизга шафқат қилинг! Оналикнинг комил сифатига ва ажру савобга эришишингиз учун болангизни эмизинг!

*Эй она! Болангиз тарбияси билан ўзингиз шуғулланинг! Уни боғчалардаги тарбияловчиларга ташлаб қўйманг! Унутманг, оналик улкан масъулиятдир! Ундан бош тортманг!

*Эй она! Бошқа мавжудотлар онаси туғиб боласини қаровсиз ташлаб кетганини кўрганмисиз? Жўжасини қаровсиз қолдирган бирор паррандани-чи?

Асло, йўқ! Шундай экан, эй ақлли ва идрокли башарият онаси! Тилсиз ҳайвон онаси ўз туйғуси билан сиздан кўра кўпроқ боласига ғамхўр бўлиши сизга муносибми?

5. Сутдан чиқариш

Бақара сураси 233-оятти каримасининг маъноси билан юқорида танишдик. Унда эмизиш икки йил давом этиши баён этилган. Бинобарин ана шу даврда эмиш, агар муҳтож бўлса, боланинг ҳаққидир.

Гўдакни икки йилдан олдин ҳам, унга зиён қилмаса, ота-онаси келишиб ва маслаҳатлашиб, сутдан чиқариш мумкин. Хусусан, эмизикли аёл ҳомиладор бўлиб қолса, эмаётган боласини сутдан чиқаргани маъқул. Зеро, ҳомиладор сути гўдакка аввалгидек озуқа бўлмай қолади. Аммо ҳомиладор бўлган эмизикли аёл боласини сутдан чиқаришга мажбур этилмайди. Ҳомиладорга боласини эмизиш ҳаром бўлмайди. Ҳомиладор аёлнинг боласини сутдан чиқариши эҳтиёт чораларидан бири, холос.

Сутдан чиқаришнинг энг яхши фурсати кеча-кун тенг бўлган пайтдир. Хусусан, кузги тенглик фойдалидир. Зеро, кузда қиш кутилади. Унда ҳаволар совийди ва бадан фаол бўлади.

Она боласини сутдан аста-аста чиқариши керак. Болани эмишдан овқат ейишга кўп қийналмай ўтиши ва кўникиши учун секинлик билан ўргатиб бориш керак бўлади.

(Давоми келгуси сонда)

Уста ОЛИМ
таржимаси

Ойгул СУЮНДИҚОВА

ЧАМАНЛАРНИНГ РАНГИ АТИРГУЛ

1

Шу азиз тупроқнинг минорларини
Кучсин, қайбир дилда яшаркан Ватан.
Рангин ва жарангдор, улуғ торларни
Тинглаб уйғонади танда мудроқ жон!

2

Ўзгачадир шудрингли дала
Қучоғида куёшни кўрмоқ.
Йўллар тонгни кутган паллада
Йиллар ҳақда ҳаёллар сурмоқ.
Кенгликларга қуйилар яна
Оқшом ранги — куёш ботиши.
Беқийёсдир бундай тантана —
Аждодларнинг руҳий қайтиши.
Чаманларнинг ранги атиргул,
Ойдин шамол куйларига фарқ.
Ўйларимга уланади йўл,
Ўйларимда қадим бедор Шарқ!..

Умр

Сунбула ўйлари борлиққа инди,
Тиниқ тортди сувлар, тиниқ тортди кўк.
Сезилар-сезилмас эсанг намхушлик
Изларида кузги давр кўринди.
Олтин япроқларга достонлар битди.
Дарахтлар бу тунни интизор кутди
Юлдузларга айтмоқ бўлиб сирларин...

Ёшлик — япроқ каби учаётган қуш,
Уфқлар ортига ўйимни элтди.
Ҳатто ойнинг олис нури илитди,
Ёшлик — армонлардан кечаётган туш...
Ёмғир ҳадларига чулганган йўлда
Рухим табиатнинг бағрига сингди.
Умримнинг армон ва умиди ёнди,
Ҳаёти курашдан иборат дилда.

Ишқнинг унутилмас куйими сасинг,
Шамол қанотида, ў, кузги оқшом.
Толиққан асабга беради ором
Бахтга ёр этгуси тоза нафасинг.
Ёшлигимни эслаб шеърлар битгуси
Қанча йиллар ўтди-ўтар сеҳрли.
Юрак бўлди тўлин Ойга меҳрли,
Нурларида ғамлар эриб кетгуси.

***

Сулув-сулув боққан ёруғ кунларда,
Тўлиб борар ҳар ён турфа чечакка
Тарам-тарам оққан ойдин тунларда.
Бу қандай синоат, бу қандай кураш,
Кириб келаётир заррин либосда,
Умрим кузи ҳар бир азиз нафасда
Битиб кетаётир туганмас бардош.

Ёмғирдан сўнг ажиб ҳидлар уринар,
Ҳамон ҳаёлимни тарк этолмасдан,
Шеърдан ўзгасига сир айтолмасдан
Титраётган мунглар нечун суринар?
Бу ёғи — кеч кузак, қайтиб қелмайди.
Ҳеч қачон ҳеч кимга айтиб бўлмайди,
Сизиб ўтаётир умримдан хотир.

Тун тугаб бормоқда атроф қоронғу,
Сўнгги юлдузларнинг чароғонлиги,
Куёш чиқар оннинг фаровонлиги
Юракда уйғотар ифорли туйғу.
Тонгни ҳеч ким кутмас кўзини ёшлаб,
Тунга сингиб кетган қайғуларимиз —
Тонгда униб чиққан орзуларимиз
Бизни куёш сари кетарлар бошлаб...

Абдурахмон ҚОДИРОВ,
меҳнат фахрийи

***

Истасанг юрмоқни жаннат боғида,
Қолмай десанг қайғу-ҳасрат доғида,
Қардошингни ташлаб қўйма ҳолига,
Дўстингдан хабар ол бемор чоғида.

***

Аллоҳим, огоҳсан сир-асроримдан,
Огоҳсан ҳолимдан — йўғу боримдан.
Ўйлаган ўйим ҳам сенга аёндир,
Ўзинг сақла нафсим — бадкирдоримдан.

Шукрона

Ўн саккиз минг оламни,
Бор мавжудот, одамни
Яратган қодир эгам,
Ёлғиз сенга шукронам.
Ўзингдан тилаб имдод,
Гоҳи шом, гоҳи бомдод,
Ихлос ила қилсам ёд,
Нурга тўлар уй-хонам.
Бир қулингман, то абад
Қилгум сенга ибодат,
Пок имон билан шояд
Тўлса дейман паймонам...

АЛЛОҲНИНГ КАРАМИ КЕНГ

Киши ёши ўтган сайин уни яхши тушунадиган, далда-мадад берадиган бир ҳамроҳга кўпроқ эҳтиёж сеза бошлайди. Лекин негадир ёши каттароқ бева аёлга совчи қўйдирсангиз, аксарият ҳолларда бир хил жавоб бўлади: «Ўғлим нима деркин... Қуда-андаларим нима деб ўйлашади...» ва ҳоказо. Бундай вазиятда аввало Аллоҳнинг розилигини ўйлаш яхши эмасми?

Бу борада Аллоҳ таоло Қуръони каримда шундай буюрган: «Сизлардан (мусулмонлардан) вафот қилган кишилар хотинларини қолдирган бўлсалар, улар тўрт ойу ўн кун ўзларига қараб (идда сақлаб) турадилар. Энди қачон (идда) муддатлари битса, улар ўз хусусларида яхшилик билан қилган (бошқа турмуш

қуриш хусусидаги) ишларда сизлар (яъни, ўлган эрининг уруғлари) учун гуноҳ йўқдир. Аллоҳ қилаётган амалларингиздан хабардордир» (Бақара, 234, мазмуни).

Ёки яна бир ояти каримада куйидагича марҳамат қилинган: «Бордию эр-хотин ажралиб кетсалар, Аллоҳ иккаласини ҳам Ўзининг кенг карами билан беҳожат қилиб қўйгай. (Яъни, ҳар иккисига ҳам аввалги турмушдан яхшироқ эр ёки хотин насиб этиши мумкин.) Аллоҳ фазлу карами кенг ва ҳикмат эгаси бўлган зотдир» (Нисо, 130, мазмуни).

Имом Бухорий ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз, соллаллоху

алайҳи ва саллам, шундай деганлар: «Жуфт-жуфт бўлиб яшанглар, деҳқончилик қилинглар, ҳунар эгалланглар, савдо билан шуғулланглар. Акс ҳолда, жамиятда бузғунчиликлар пайдо бўлади».

Шуларга асосланиб, мазкур масала катта аҳамиятга молик деб, ўйлайман. Шунинг учун уламолар, оммавий ахборот воситалари, масъул шахслар бу масалалар бўйича жиддий, кенгроқ тушунтириш ишлари олиб борсалар, фойдадан холи бўлмас эди.

Иброҳим БОБОЖОНОВ,
Қўқон шахри

Отабек РУСТАМБЕК

Ўзингдан умид

Оламлар сарҳади Ўзингга аён,
Биз қайдин келдигу кетгаймиз қаён,
Дилимиздан айри тушмасин имон,
Яратган Аллоҳим, Ўзингдан умид.

Бандалик норасо, истиффор унут,
Маҳшарда не бўлар, юзимиз шувут.
Гоҳи ўзимдаман, гоҳида беҳуд,
Яратган Аллоҳим, Ўзингдан умид.

Энг гўзал калима унинг исмидир,
Ишонганимиз У, бўлганмиз иқрор.
Борлиқда яккаю ягона Илоҳ,
Яратган Аллоҳим, Ўзингдан умид.

Буюк армон бўлар кофирларга «Кун»,
Тунлар ўтиб борар, чиқиб келар кун,
Бизга жамол насиб этсанг ўшал Кун,
Яратган Аллоҳим, Ўзингдан умид!

Ишонганим Аллоҳим,
Дардим билган гувоҳим,
Сенгадир зору оҳим,
Ла илаҳа иллаллоҳ!

Сенга фидо молу жон,
Бахтимиздир у замон,
Жамолингни кўрган он,
Ла илаҳа иллаллоҳ!

Келган томон кетамиз,
Фами келса ютамиз.
Ўлмай ахир нетамиз?
Ла илаҳа иллаллоҳ!

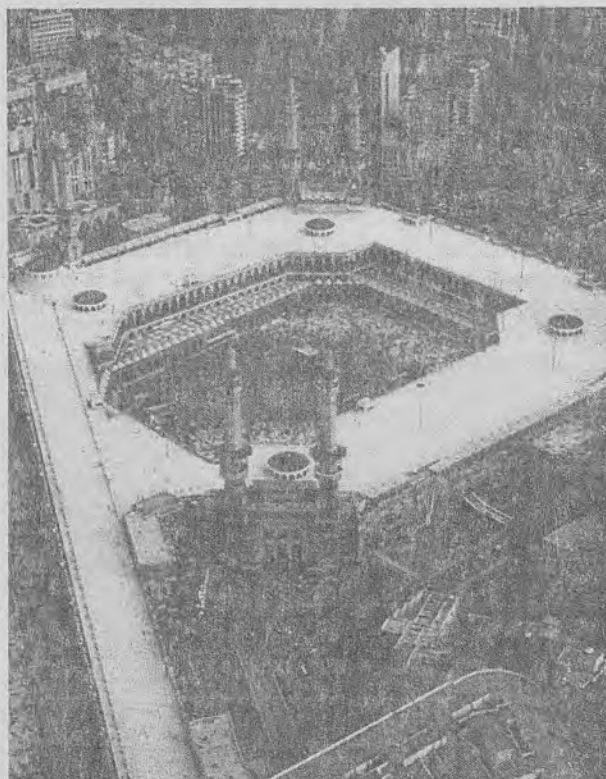
Кўп хато қилдим ўзим,
Ўтлиғ ёшга лиқ кўзим.
Ёлғон эмас, чин сўзим
Ла илаҳа иллаллоҳ!

Чин сўзим

Абдулҳаким Шаръий ЖУЗЖОНИЙ,
Тошкент Ислам университети кафедра мудири

ЮКСАК МАҚОМ СОҲИБИ

Имоми Абзам Абу Ҳанифанинг ҳаёти ва фаолияти

Ҳанафий мазҳабининг асосчиси, Абу Ҳанифа куняси, Имом Абзам лақаби билан шухрат қозонган Нуъмон ибн Собит 80 ҳижрий йили (699 мил.) Куфа шаҳрида туғилиб, 150 ҳижрий йили (767 мил.) ўша ерда вафот этган.

Абу Ҳанифанинг бобоси Зутай асли кобуллик. Асир олиниб, озод қилинган, Исламга кирган. Унинг ўғли Собит Али ибн Абу Толиб, розийаллоҳу анҳу, билан учрашган, унинг эзгу дуосини олган.

Абу Ҳанифа ипак матолар савдоси билан шуғулланар, илму маърифат ва Ислам таълимотини ўзлаштиришга интилар эди. Имомнинг тижорат соҳаси кенг эди ва кўп шаҳарларда унинг савдо вакиллари юриб, иш юритарди. Унинг тижорати тўғрилиқ ва садоқатга асослангани учун хосу авом унга ишонч ва

хурмат кўрсатарди. Тижоратдан асосий мақсади бошқаларга ёрдам бериш эди.

У дастлаб калом илмига қизиқди. Мўътазила ва хавориж вакиллари билан баҳслашиб турди. Ҳатто мўътазила билан мунозара ўтказиш учун бир йилча Басра шаҳрида яшайди. Сўнгра ҳадис, тафсир илмларида ҳам истеъдодини синаб кўради, охири бутунлай фикҳ илмига берилади. Унинг ўзи бу ҳақда шундай ёзган эди:

«Бизлар биладиган нарсалардан ҳеч бири бизлардан олдин ўтган Пайғамбар саҳобалари ва тобеъинлардан четда қолмаган эди. Улар бизларга нисбатан иқтидорлироқ, билимлироқ ва ҳақиқатни англаб олишда салоҳиятлироқ эдилар, лекин шундай бўлса ҳам, улар нафақат мунозара ва мужодалага берилиб, бу соҳага чуқур кириб бормадилар, балки жиддий суратда бошқаларни ҳам бу йўлдан қайтардилар. Мен улар шариат ва фикҳ илмига берилиб, бу соҳада қолдирган сўзларининг гувоҳи бўлдим. Улар ҳар доим ўлтиришиб ушбу мавзу (фикҳ ва шариат) бўйича фикр юритар, уни одамларга ўргатар, уларни ушбу фанларни ўзлаштиришга тарғиб этиб, фатво бериб, фатво сўрар эдилар. Шу йўсинда биринчи босқич ўтиб, одамлар улар изидан бордилар. Мен бу нарсаларни билиб олганимдан кейин, мунозара, мужодала ва калом илми билан чуқур шуғулланишни тарк этиб, фақат уни аниқлаб олиш билан кифояландим ва салафлар йўлидан бориб, илму маърифат аҳли билан суҳбатдош бўлишга юз тутдим. Мен англаб олдимки, калом йўлидан бориб, унинг мавзулари бўйича мунозара қилувчиларда салафларнинг сиймоси ва солиҳ кишиларнинг услубини кўриб бўлмас экан...»

Абу Ҳанифа ва фикҳ илми

Абу Ҳанифа фикҳ илмини кимдан ўргангани ҳақида: «Мен илм ва фикҳ кони бўлган жойда яшаб, унинг аҳли билан учрашиб, фақиҳлар жумласидан бирини танлаб олдим», деган эди.

Имом Абу Заҳра бундан шундай хулоса чиқаради: «Имомнинг ҳикматли сўзидан қуйидаги уч нарсани англаб олиш мумкин: илм ўрганувчи илмий муҳитда яшаб, унинг ҳидини сезиб турса, олимлар билан учрашиб, ўз даврининг турли фикрий йўналишлари билан мулоқотда бўлса, шунингдек, фан соҳасида унга фаннинг нозик томонларини кўрсатиб, яширин муаммоларини очиб берадиган устозлардан бирининг мулозиматида турса, тўғри йўлдан адашмайди».

Абу Ҳанифа мазкур босқичларнинг барчасини босиб ўтиб, айниқса, илму маърифат, фалсафа ва ақоид маркази бўлмиш Куфа шаҳрининг олимлари билан фикҳий масалалар бўйича Қуръон, сунна, ижмо ва қиёс асосида музокаралар олиб борарди, насс мавжуд бўлмаганида муаммоларни қиёс орқали исботлашга ҳаракат қиларди. Куфа олимларидан Иброҳим Наҳаъий ва ундан сўнг унинг шогирдлари Қуръон ва ҳадисдаги ҳукмларнинг сабаб ва иллатларини истиҳрож қилиб (чиқариб) белгилаб олгандан кейин, бу ҳукмларни мазкур иллатлар (сабаблар) мавжуд бўлган ҳодисаларга татбиқ этиб, қиёс усулидан фойдаланар эдилар. Абу Ҳанифа ёшлик ва талабалик вақтида ана шундай илмий муҳитда яшади. Шайх Муҳаммад Хузарийбек «Тарихут-ташриъил-исломий» китобида ёзишча, Абу Ҳанифа фикҳ илмини ўзлаштириш мақсадида ўша даврнинг йирик олими Ҳаммод ибн Сулаймоннинг дарс ҳалқасига киради.

Ҳаммод ибн Сулаймон Ашъарий (вафоти ҳиж.120 й.) Иброҳим Наҳаъий ва ундан кейин Шабъийдан таълим олган эди, уларнинг иккаласи ҳам Али ибн Абу Толиб ва Ибн Масъуд фикҳини Шурайх, Алқама, Масруқ ибн Аждаъ орқали ўзлаштирган эдилар. Абу Заҳра таъкидлашча, Абу Ҳанифанинг қарашлари фикҳий масалалар бўйича Иброҳим Наҳаъийга яқинроқ, чунки у Ироқ мактабининг йирик намояндаси ҳисобланади.

Ал-Маккий ривоят қилишча, Абу Ҳанифа раъй ва қиёс билан шуғулланиб юрган даврда имом Муҳаммад Боқир билан учрашган эди. Шунда имом ундан:

«Бобомнинг дини ва ҳадисларини қиёс билан ўзгартирган сенмисан?» деб сўраганида, Абу Ҳанифа:

«Маозаллоҳ! (Бундай ишдан Аллоҳ паноҳ беришини тилайман!)», дейди. Муҳаммад Боқир:

«Лекин ўзгартиргансан», дейди. Абу Ҳанифа:

«Шонингизга муносиб ўринда ўтиринг, токи мен ҳам муносиб ўринда ўтирайин. Негаки, бобонгиз ҳаётлик чоғларида саҳобаларига қандайин ҳурмат кўрсатган бўлсалар, мен ҳам сизни шунчалик ҳурмат қиламан», дейди. Имом ўтирадилар. Абу Ҳанифа:

– Сиздан учта савол сўрайман. Биринчиси: эркак заифми (кучсизми) ёки аёл?

Муҳаммад Боқир:

– Аёл.

Абу Ҳанифа:

– Аёлнинг улуши қанча?

Муҳаммад Боқир:

– Эркак икки ҳисса олади, аёл бир ҳисса.

Абу Ҳанифа:

– Бу бобонгизнинг сўзи, агар мен бобонгиз динини ўзгартирмоқчи бўлганимда эди, эркакка бир ҳисса ва аёлга эркакка нисбатан заифроқ бўлгани учун икки ҳисса берилиши керак, деган бўлардим.

Сўнг яна сўради:

– Намоз афзалми ёки рўза?

Муҳаммад Боқир:

– Намоз.

Абу Ҳанифа:

– Бу бобонгиз айтган сўз, агар мен бобонгиз сўзини ўзгартирсайдим, қиёсга биноан, аёл ҳайздан покланганидан кейин

намозлар қазосини ўқиб, (еган) рўзалари қазосини тутмасин, деб ҳукм чиқарардим.

Сўнг яна сўради:

— Бавл нажасроқми ёки нутфа?

Муҳаммад Боқир:

— Бавл нажасроқ, — деб жавоб берди.

Абу Ҳанифа дейди:

— Агар мен бобонгиз динини қиёс билан ўзгартирмоқчи бўлганимда эди, бавлдан кейин гусл қилсинлар, нутфа чиққанидан кейин таҳорат олсинлар, деб ҳукм берган бўлардим. Лекин бобонгиз динини қиёсга айлантиришдан Аллоҳ асрасин...

Шундан сўнг Имом Муҳаммад Боқир ўрнидан туриб, Абу Ҳанифани қучиб, унга ҳурмат ва икром кўрсатади.

Абу Ҳанифа бошқа турли йўналишлар, жумладан, кайсония, зайдия, исмоилия ва хавориж вакиллари билан мунозаралар олиб борди. Кўп йиллар Маккада яшаш унга саҳоба Ибн Аббоснинг шогирдларидан Куръон ҳукмларини ўрганиш имконини берди.

Машҳур фақиҳлардан Суфён ибн Саид ас-Саврий (ҳиж.97-161), Шарик ибн Абдуллоҳ ан-Наҳаъий (ҳиж.95 йил Бухорода туғилиб, 177 йилда Куфада вафот этган), Ибн Абилайло Муҳаммад ибн Абдурраҳмон ибн Абилайло (ҳиж. 74 — 148) кабилар Куфа шаҳрида Абу Ҳанифа билан замондош бўлиб яшаганлар.

Абу Ҳанифа асос солган фикҳий мактаб ўзининг илмийлиги, Куръони карим ва ҳадиси шарифларнинг моҳиятига, руҳига мослиги, Ислому ҳуқуқи ривожига чексиз имконият яратиб бериши билан иккинчи ҳижрий аср бошларидан машриқ ва мағрибга тарқала бошлади.

Ибн Халдун Абу Ҳанифа ҳақида шундай деган эди: «Ироқ аҳлининг пешвоси Абу Ҳанифа Нуъмон ибн Собит уларнинг мазҳабини асослаб берган. Фикҳ соҳасида у шундай даражага етишган эдики, бу соҳада ҳеч ким унга ета олмади. Унинг бу юксак мақомига барча замондошлари, жумладан, Имом Молик ва Имом Шофеъий ҳам гувоҳлик беришган...»

Абу Ҳанифа ва сиёсат

Абу Ҳанифа турли сиёсий ва ижтимоий ҳодисаларга тўла бўлган икки давр — умавийлар ва Аббосийлар даврларида яшаб, илмий фаолият олиб борди ва давлат ҳокимияти бир сулоладан иккинчи сулолага ўтишининг гувоҳи бўлди. У алавийлардан

(Али авлодлари ва уларнинг ҳомийларидан) бўлса ҳам, доим тинчлик ва халқ манфаатини кўзлар эди.

Мазкур воқеаларда Абу Ҳанифа иштирок этмаган, аммо Али оиласи ва унинг тарафдорларига эзгу ниятларини яширмасди. Бу ҳодисалар Абу Ҳанифа ҳаётига қандай таъсир кўрсатгани ҳақида Ибн Халликон шундай ривоят қилган:

«Умавийлар вакили Марвон ибн Муҳаммад томонидан Ироқ волиий қилиб тайинланган Язид ибн Ҳубайра Абу Ҳанифага қозилик вазифасини таклиф қилади. Абу Ҳанифа бу таклифни қабул қилишдан бош тортгани учун ўн кунгача ҳар кун ўн қамчидан уриб, жазолайди. Имом барибир таклифни қабул қилмайди».

Абу Заҳра ҳам бу ҳодисани тасдиқлайди. Муҳаммад Хузарийбек фикрича, қамчи билан уриш ҳаддан ортиқ зулм ҳисобланади. Амирликдан кейин энг шарафли вазифа бўлмиш қозилик вазифасини қабул қилмагани учун бир оқил киши томонидан бир олимнинг бундай жазоланиши тушунарли эмас. Чунки Куфада жуда кўп фақиҳлар бўлиб, улардан ҳар бирини қозиликка танлаб олиш мумкин эди.

Хузарийбек бу ҳодисага сиёсий тус бериб, шундай дейди:

«Менимча, Абу Ҳанифага қозилик вазифасини таклиф этишдан мақсад давлатга нисбатан унинг ишончи ва дўстлигини аниқлаб олиш эди. Олимлар ўша даврда ўзлари ёқтирмаган давлат учун ишламамасдилар. Шунинг учун Язид ибн Ҳубайра Абу Ҳанифанинг таклиф этилган вазифани бажаришдан бош тортганини умавийларга қаршилик деб уни ургандир».

Биз ҳам шу фикрга қўшиламыз.

Абу Ҳанифа Ҳубайра маҳабасидан чиққандин кейин Маккага йўл олади (ҳиж. 130 йил) ва ҳокимият аббосийлар сулоласига ўтгунга қадар Куфага қайтиб келмайди.

У аббосийлар ҳокимиятини розилик билан қарши олиб, уларга байъат қилади. Лекин унинг Али, розийаллоҳу анҳу, оиласи ва авлодларига ишонч ва ҳурмати аббосийлар амирининг ташвишига сабаб бўларди. Абу Жаъфар зоҳиран имомга ҳурмат кўрсатиб, унга ҳадялар юбориб турарди. Лекин имом уларни юмшоқлик ва тадбир билан қайтариб юборарди. Чунки у ҳеч кимдан ҳеч қачон ҳада қабул қилмас эди.

Айрим ҳодисалар ҳам Абу Ҳанифа билан Мансур орасидаги муносабатга таъсирини кўрсатиб турарди. Масалан, Абу Заҳра, манбаларга асосланиб ривоят қилишича, Абу Жаъфар Мансур билан унинг аёли Ҳурра ўртасида келишмовчилик туғилади. Хотин ундан адолат қилишини сўрайди. Мансур унга: «Орамизда ҳукм чиқариш учун кимга ишонасан?» дейди. Ҳурра: «Абу Ҳанифага» деб жавоб беради. Халифа рози бўлиб, Абу Ҳанифани чақиртиради ва унга:

– Эй Абу Ҳанифа, Ҳурра менга даъво қилмоқчи, сен орамизда инсоф билан ҳукм чиқаргин, – дейди.

Абу Ҳанифа:

– Амирул мўминин сўзласинлар, – дейди. У:

– Эй Абу Ҳанифа, бир эркак бир вақтнинг ўзида неча аёлга уйланиши мумкин? – деб сўрайди.

Абу Ҳанифа:

– Тўртга аёлга...

Халифа:

– Чўрилардан нечтаси унга ҳалол бўлади? – деб сўрайди.

– Хоҳлаганича, сони белгиланган эмас.

– Бунга қарши бирон сўз айтиш мумкинми?

– Йўқ.

Абу Жаъфар:

– Мен эшитдим... – дейди.

Абу Ҳанифа:

– Бироқ Аллоҳ буни адолат эгаларига ҳалол қилган, адолат қилолмасликдан кўрққан киши биттадан ортиқ аёлга уйланмаслиги керак. Аллоҳ таоло шундай буюрган: **«Агар адолат қилолмасликдан кўрқсангизлар, биттага уйланингизлар»** (Нисо, 3, мазмуни). Шунинг учун бизлар белгилаб берилган одоб ва айтилган ўғит-

ларни бажаришимиз керак», – деб жавоб беради.

Ўшанда Абу Жаъфар сукутда қолади. Абу Ҳанифа чиқиб кетади. Ҳурра унга бир ходим билан мол, либос, бир чўри ва битта хачир юборади. Имом уларни қайтариб, ходимга шундай дейди:

– Менинг саломимни унга етказиб, бундай дегин: «Мен диним учун курашдим, фақат ҳақ учун бундай мавқеда турдим. Бу ишим билан ҳеч кимга яқин бўлишни ёки дунёвий манфаатни кўзда тутганим йўқ...»

Абу Ҳанифа нафақат сўзда, балки амалда ҳам ҳақ ва адолат ҳомии бўлгани учун, ҳолисона ёрдами билан ҳам адолатни тиклаш учун курашар эди. У умрининг охиригача адолат йўлининг курашчиси бўлиб яшади.

Мақола охирида таъкидламоқчимизки, баъзи шиалик тарафдорлари Абу Ҳанифанинг қарашларини, айниқса, у ишлаган қиёс ва истиҳсон усулларини гўёки асоссиз деб «исботламоқчи» бўлганлар. Улардан бири «Ал-имом ал-Бухорий ва фикҳу аҳли-Ироқ» номли китобнинг муаллифи Шайх Ҳусайн Файб Фуломий Ҳарсовий Имом Бухорий билан Абу Ҳанифа орасида бўлган баъзи бир ихтилофларни бўрттириб кўрсатишга уринади.

У, ибн Масъуд каби саҳоба ва Абу Ҳанифадек имом биринчи табақалар (Алининг авлодлари бўлмиш имомлар) даврига яқин бўлатуриб, уларнинг суҳбатларидан фойдаланмаганлар ва ҳадисларга эътибор қаратмаганлар, деб даъво қилади. Бундай ҳолатни у йўқотиш деб ҳисоблайди. Муаллиф мантиқий асосга эга бўлмаган бундай фикрлар билан ҳанафий мазҳабини эътиборсиз қилиб кўрсатмоқчи бўлади.

Аслида эса, Имом Абу Ҳанифа илмий услубига биноан Қуръондан кейин Пайгамбар, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, ҳадисларига иккинчи асосий манба сифатида таяниб, ўзининг «Ал-Муснад» китобида энг ишончли ва иснодлари саҳиҳ ҳадисларни энг мўътабар ровийлардан тўплаган. Аҳли сунна вал жамоа мазҳабларида ҳадисларни фақатгина имомлар, яъни, Али авлодларидан эшитиш ёки улардан ривоят қилиш шарт эмас. Абу Ҳанифа фақатгина Қуръон, ҳадис, саҳобалар қавли ва ижмоъда ечими топилмаган масалаларни ҳанафий мазҳабида катта аҳамиятга эга бўлган қиёс ва истиҳсон орқали ҳал қилган. Унинг бу услуби фикҳ илмини тараққий этнинг юксак поғоналарига кўтарди.

Валид ибн Абу Валид, Абу Усмон ал-Маданийдан Уқба ибн Муслим ривоят қилади:

Бир сафар Мадинага борганимда халқнинг бир одам атрофида тўпланганини кўриб:

— У одам ким? — деб сўрадим.

— Абу Ҳурайра, — дейишди.

Шундан сўнг унинг ёнига бориб ўтирдим. Абу Ҳурайра йиғилганларга ваъз айтарди. Сўзларини тугатганидан сўнг, жамоат тарқалгач, унга:

сўнг, қуйидагиларни айтди:

— Пайғамбар, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, марҳамат қилдиларки, Аллоҳ таоло қиёмат куни ҳаммани ҳисоб-китоб қилади. Тўпланганлар тиз чўккан кўйи, навбатини кутади. Энг аввал уч тоифа одамлар чақирилади: Қуръонни кўкрагида жамлаган киши, мол-дунёси кўп бўлган киши, Аллоҳ учун шаҳид бўлган киши.

Аллоҳ таоло Қуръонни ёд олган кишидан:

Ундан кейин мол-дунёси кўп бўлган киши ўртага олиб чиқилади. Аллоҳ таоло ундан:

— Мен сенга етарлича мол-дунё бермадимми, ҳатто ҳеч кимга муҳтож бўлмайдиган даражада сени бой қилиб қўймадимми? — деб сўрайди.

— Ҳа, ё Раббий, — дея жавоб беради у одам.

Аллоҳ таоло:

— Сенга берилган молни нима қилдинг, қандай сарфладинг? — деб сўрайди.

АЛЛОҲ РИЁДАН АСРАСИН

— Аллоҳ розилиги учун, агар жаноби Пайғамбаримиздан эшитиб, хотирангда яхши сақланган ҳадис бўлса, менга айтиб бер, — дедим.

Абу Ҳурайра:

— Майли, Расули Акрамдан эшитган ва яхши эслайдиганим бир ҳадисни айтақолай, — дедию

хушидан кетиб, ерга йиқилди. Анчадан кейин ўзига келиб яна:

— Жаноби Расулulloҳдан эшитган ва яхшигина эслайдиганим бир ҳадисни сенга айтиб берай, деди-ю такрор беҳуш ҳолда йиқилди.

Тагин ўзига келгач:

— Ҳа, ҳа, сенга Пайғамбаримизнинг ўзлари билан мандан бўлак бирор кимса йўқлигида айтган ҳадисларини сўзлайин, — деди ва бу сафар янада қаттиқроқ беҳуш бўлиб юзи билан ерга йиқилди.

Уни елкаларидан ушлаб, кўкрагим билан суюдим. Ниҳоят хушёр тортиб, юз-кўзини ишқалагандан

— Пайғамбарга нозил этилганларни сенга ўргатмадимми? — деб сўрайди.

— Менга билдирдинг, ё Раб?

— Сенга ўргатилганларга мувофиқ ҳаракат қилдингми?

— Ҳа, ё Раббий! Мен кечакундуз Сенга ибодат қилардим.

Аллоҳ таоло:

— Ёлгон гапиряпсан, — дейди.

— Сен ёлгон гапиряпсан, — дейишади фаришталар ҳам.

Аллоҳ таоло:

— Одамлар: «Фалончи ўқиган, илмли», деб мақташлари учун ўқиган эдинг. Сени шундай дейишди ҳам, — дейди.

— Қариндошлик ҳақларига риоя этдим, садақа қилдим, муҳтожларга ёрдам бердим.

Аллоҳ таоло:

— Ёлгон гапиряпсан, — дейди. Фаришталар ҳам:

— Ёлгон гапиряпсан, — дейишади.

Аллоҳ таоло:

— Сен «одамлар мени сахий деб мақтасин» дея шундай қилардинг. Сени шундай дейишди ҳам.

Шундан сўнг Аллоҳ йўлида ўлдирилган киши олиб келинади. Жаноби Ҳақ ундан:

— Сен нима учун ўлдирилдинг? — деб сўрайди.

БАРЧА ГУНОҲЛАРНИНГ АСОСИ

– Ё Раббий, сенинг йўлингда қурбон бўлдим.

Аллоҳ таоло унга:

– Ёлғон айтяпсан, – дейди.

– Ёлғон сўзлаяпсан, – дейишади фаришталар ҳам.

Аллоҳ таоло унга дейди:

– Менинг амримни адо этиш учун эмас, одамларнинг: «Фалончи жасур экан» дейишлари учун курашдинг. Мана, сени шундай дейишди».

Абу Хурайра, розийаллоху анху, давом этиб, айтдики: «Жаноби Пайғамбаримиз, соллаллоху алайҳи ва саллам, шундан кейин, менинг тиззамга уриб:

– Эй Абу Хурайра, қиёмат куни Аллоҳнинг махлуқларидан жаҳаннам оловида биринчи ёнадиганлари ана шу уч одамдир, – дедилар».

* * *

Абу Усмон ал-Маданий ривоят қилади: «Аъло ибн Абу Ҳаким шундай дейди:

«Мен Муовиянинг қиличбардори эдим. Бир кун бир киши келиб, Абу Хурайрадан эшитган бу ҳадисни унга нақл қилди. Шунда Муовия:

– Бу уч кишининг аҳволи шундай бўлса, бошқаларнинг ҳоли қандай бўларкин? – деб йиғлашга тушди. Шунчалар қуйиб йиғладики, биз уни ўлиб қоладими деб ўйлаб:

– Бу одам бизга ташвиш келтирди, – дейишгача бордик.

Шунда Муовия кўзларини очиб, юзини силаб:

– Аллоҳнинг Пайғамбари рост сўзлабдилар. Чунки Аллоҳ таоло: «**Кимки дунё ҳаёти ва унинг зийнатини истаса, уларга амалларини (савобини) шу (дунёда) мукаммал берурмиз ва улар (дунёда) зиён кўрмайдилар.** (Яъни, савоблари учун ажрни ҳам шу дунёда олиб, охиратда бенасиб бўлурлар).

Ана ўшаларга охиратда дўзахдан бошқа (нарса) йўқдир. (Уларнинг) савобли ишлари ҳабата (барбод) ва қилиб юрган амаллари ботил бўлур» (Ҳадид, 15-16, мазмуни) дея марҳамат қилган-ку? – деди».

Абдуллоҳ МУРОД
тайёрлади.

* * *

Ҳақиқат нури қуёш нуридан ўткирроқдир. Шунинг учун онги кўршапалак бўлган кимсалар уни кўришдан ожизлик қилишлари аниқ.

* * *

Ким ўзини таниса, уни ислоҳ қиламан деб одамларнинг айбларини текширишдан чалғийди.

Ким Парвардигорни таниса, у Зот билан бўлиб, нафс-ҳавосини унутади.

* * *

Одамлар дўзахга учта эшикдан кирадилар: шубҳа эшиги, шаҳват эшиги, ғазаб эшиги. Шубҳа инсонда Аллоҳнинг динидан иккиланишни пайдо қилади, шаҳват У Зотга итоат этишдан ҳавойи нафс га эргашишни устун қўйишга олиб боради, ғазаб эса Аллоҳнинг махлуқотларига зулм қилишни келтириб чиқаради.

* * *

Барча гуноҳларнинг асоси учта: кибр, очкўзлик ва ҳасад. Иблисни шундай ҳолга туширган — кибр; Одамни жаннатдан чиқарган — очкўзлик; Ҳобилни ўлдиришга Қобилни ундаган — ҳасад. Кимки мазкур уч нарсанинг ёмонлигидан сақланса, барча ёмонликлардан сақланган бўлади. Зеро, куфр кибрдан, гуноҳмаъсият очкўзликдан, зулм ва тажовуз ҳасаддан келиб чиқади.

* * *

Инсон олтмиш йил ибодат қилса-да, умрининг охирида адолатсиз васият қилиб қўйиши билан ёмон хотима топиб, дўзахи бўлиб кетиши мумкин. Чунки умр охирига қараб, амал ниҳоясига қараб баҳоланади. Мисол учун, намозда салом беришдан озгина олдин таҳорати синган одамнинг тўла намози бузилади, қуёш ботай деганида оғзини очиб юборган одамнинг кун бўйи тутган рўзаси бузилади. Шу каби умрининг охирида ёмон амал билан ўтган одам Аллоҳ хузурига ёмон юз билан боради.

* * *

Эй инсон, агар бир луқма таомни тақдим қилсанг, шунинг ҳам савобини топасан-ку, лекин очкўзлигинг панд бериб қўяди-да.

* * *

Нафс истакларининг дони ҳалокат тузоғи остига сепиб қўйилган, тузоққа тушишни эсласанг, донни тарк қилишга сабр қилишинг осон бўлади.

* * *

Истаклар бор, ёшлиқда лаззатлидек кўринар, Вақтлар ўтиб афсус-ла инсон бағри тилинар.

* * *

Эй одам, жаннатдаги қулишинг ўзинг учун, имтиҳон диёридаги йиғлашинг Биз учундир.

Н.ВҮКЕР

САБЗАВОТ ШАРБАТЛАРИ

*Касалликлардан сақланиш ва давода
улардан фойдаланиш*

Шамоллаб қолдингиз...

Нафас олишингиз оғирлашдими? Ҳадеб акса уряпсизми? Умуман, мадорсизланиб боряпсизми?

Тадқиқотчилар узоқ йиллардан бери ва ҳозир ҳам оддий шамоллашни келтириб чиқаришда айбдор қилиш мумкин бўлган кўз илғамас, тутқич бермас «микроб»ни топишга, уни ажратиш ва яхши таниб олишга уриниб келмоқдалар.

1920 йил ўрталарида олимлар шамоллашга сабабчи «микробни топанликларни»ни, лекин бу микроб ўша пайтдаги мавжуд энг кучли микроскоплар ёрдамида ажратиш олиш ва «ушлаш» мумкин бўлмаган даражада майда ва тутқич бермас эканини эълон қилдилар. Бироқ ҳақиқатдан ҳам улар шундай микробни топан эдиларми?

Техника тараққиёти туфайли электрон микроскопия шу қадар илдамлаб кетдики, эндиликда кўз пайқамас нарсаларни кўп минг ва ҳатто юз минглаб баравар каттайтириб кўрсатиш имкони бор. Олимлар эса ҳанузгача ўзларини, шундай микроб топилиши мумкин, деган фикр билан овутиб юришибди. Лекин кўпйиллик тадқиқот ва тажрибалардан келиб чиқиб, айтаманки, бундай микроб топилган ҳам, назоратга олинган ҳам эмас.

1946 йилдан эътиборан инглиз олимлари шамоллашга сабаб бўлувчи «микробларни овлаш»га уннаб кетишди. Қанча йил овора бўлишди, тадқиқотлари бесамар кетди, бундай бир микробни учратишмади. Албатта, шу давр мобайнида ҳар хил микроблар, вируслар ёки бактерияларнинг юзга яқин тури кашф этилди, бироқ уларнинг бирортаси шамоллашни бошлаб келишга қодир эмас экан. Бу микроблар оддий шамоллаш натижасида ҳосил бўладиган шиллиқ модда билан озиқланаркан, яъни, бошқача айтганда, нима учун яратилган бўлса, айна шу иш билан – шамоллаш пайтида пайдо бўладиган шиллиқ моддани эритиб, парчалаб, йўқ қилиш билан машғул экан.

Билишимча, ўша инглиз олимлари илмий тадқиқот учун мижозларни тажриба хастахоналарига ўн кун муддатга даъват этиб, бепул овқат ва кунига эллик шиллингдан пул ҳам бериб туриша-

ди. Бироқ ҳалигича у «айбдор» микроб ёки вирус топилмади.

Вужудимизда йиғилиб қолган чиқиндилар чиқариб ташланмас экан, табиий равишда улар ачибижиб, иситма ҳосил қилади. Бундай ачишда заҳарлилик даражаси анча юқори бўлган ҳолда, танамиз шиллиқ модда ажратиш чиқариш орқали бизни оғоҳлантирадики, бу ҳолатни биз «шамоллаш» деб номлаганмиз. Бор гап шу. Вужудимиз оғоҳлантиришига бепарво муносабатимиз жиддий оқибатларга олиб келишига қайта-қайта ишонч ҳосил қилганмиз.

Ҳеч қачон шамоллашни айбловчи бўлмаган, қайтанга, танангиз шу йўл билан сизни ўз вақтида оғоҳ қилаётганидан миннатдор ўлароқ, бу борада тегишли чоралар кўринг.

Гапнинг қисқаси, шамоллаш вужудда чиқиндилар ҳаддан зиёд тўпланиб қолгани ва танани жуда секинлик билан тарк этаётгани натижасидир. Йўғон ичак ана шу барча чиқиндилар йиғиладиган жой ҳисобланади. Улардан ажралаб чиқувчи заҳар бутун тана бўйлаб ёйилиб, юз қисмидаги синусларда (бўшлиқларда) носоғлом шиллиқ модда ҳосил бўлади. Вужудда катта миқдорда чиқиндилар тўпланиши шиллиқ модда ҳосил қилишга ёрдамлашади, бунинг натижасида эса шамоллаш юз беради.

Ақлли одам шамоллашнинг дастлабки аломатлари пайдо бўлиши биланоқ дарров овқат ҳазм йўлини тозалайди.

Бир ёки икки кун оч юриб, фақат сув ва янги мева шарбатларини ичиш организмни тозалашнинг энг самарали услуби ҳисобланади.

Хом ўсимликлардан тайёрланган овқатлар ва шарбатлар билан озиқланиш вужудда чиқиндилар ва шиллиқ модда йиғилиб қолишининг олдини олишда энг яхши йўл ҳисобланади.

Сирка

Тозаланган оқ сирка билан узум сиркасининг зарарли таъсирлари борлиги исботланган.

Тозаланган оқ сирка қизил қон дончаларини тезда хароб қилиб, камқонликка олиб келади. У шунингдек, овқат ҳазм қилиш жараёнини бузиб ва сушлаштириб юборади ҳамда овқатнинг тўғри ўзлаштирилишига монелик қилади.

Олмадан тайёрланган сиркада эса олманинг табиий таркибий қисми бўлган овқатни ҳазм қилиш жараёнини яхшилашга хизмат қилувчи олма кислотаси мавжуд.

Бу кислота организмда ишқорли унсурлар ва маъданли моддалар билан қўшилиб, ҳаётбахш вазифа бажаради.

Мухтасар қилиб айтганда, у қоннинг ивувчанлигини оширади, ой кўриш даврасини мўтадиллаштиради, қон томирларини соғломлаштиради ҳамда қизил қон дончалари вужудга келишига ёрдам беради.

Олма сиркаси пўчоғи ҳам арчилмаган бутун олмадан тайёрланмоғи лозим. Булардан ташқари олма сиркаси яраларни йиринглаб, газак олиб кетишдан сақловчи (антисептик) хусусиятга ҳам эга. Олма сиркасини бевосита териға суртилса, кўпгина тери касалликларини даволашга ва теридаги доғларни кетказишга ёрдам беради.

Масалан, шотландлар жароҳат етган жойларига эрталаб ва кечқурун узунасига олма сиркасини суртишади. Айни чоқда, кунига ҳар стаканига икки чойқошиқ миқдорида олма сиркаси қўшилган сувдан икки-уч стакан ичиш билан кўк томирларнинг варикоз кенгайиш касаллиги даволанади.

Ишонаверингки, бу йўл жуда яхши фойда беради!

Маълумки, ҳар йигирма саккиз кунда қон табиий равишда тўлиқ янгиланиб туради ва бу янгиланиш мунтазам жараёнدير. Шу давра бузилса, саломатликка ҳам путур етади.

Қон янгиланишининг мўтадил даврасини сақлаб туришда сабзавот ва меваларнинг хом шарбатлари ҳамда сифатли олма сиркаси ғоят самаралидир.

Ҳар куни бир стакан сувга икки чой қошиқ олма сиркасини қўшиб ичиш, зарур ҳолларда шундай аралашмани икки-уч марталаб истеъмол қилиш аёлларнинг ой кўриш давраси пайтида ҳаддан зиёд қон кетишини бартараф қилишда, қонли бавосил касаллигида, бурундан қон кетишида ҳамда қонли яраларни даволашда ва шунга ўхшаш бошқа ҳолатларда ажойиб фойда беради.

Агар овқатни ҳазм қилиш тизимида хлорат кислотаси тақчиллиги сезилиб қолса ва бунинг оқибатида ҳазм қилиш органлари оқсилларни яхши ҳазм

қилишга қодир бўлмасдан, қон босими кўтарилишига олиб келса, ҳар куни овқатдан олдин бир чой қошиқдан уч қошиқча олма сиркаси истеъмол қилиниши қон босимини сезиларли даражада туширади.

Сут ҳақида алоҳида сўз

Сут истеъмол қилиш жуда зарур бўлиб қолган тақдирда инсон вужуди учун фойдалилиги жиҳатидан она сутидан кейин эчки сути туради.

Сутни асло 47 даражадан ортиқ қиздирмаслик керак, чунки ҳарорат 54 даражага етганида барча энзимлар нобуд бўлиб кетади. Бу боисдан ҳам пастерланган сутни ҳеч қачон истеъмол қилмаслик керак. Яхшиси эчки сутини соғилган жойидаёқ ичишдир, бироқ уни ёпиқ идишга қўйиб, совутгичда икки кунгача сақлаш ҳам мумкин.

Чақалоқлар учун энг яхшиси она сути бўлса, ундан кейинги ўринда янги соғилган эчки сути туради. Шуни эсда тутингки, эчки уй ҳайвонларининг энг тозаси бўлса ажаб эмас. Унинг модда ажратув органлари идеал даражага яқин туради. Унинг ёқимтой феъли ҳам шундан. Эчки сути ҳатто баъзи чекувчи ва ичувчи оналарнинг сутидан ҳам анча афзалдир.

Тоза ҳайвон бўлганидан эчки сигирларга хос сил, қора оқсоқ (бруселлэз) ва бошқа касалликларга чалинмайди.

Эчки сутининг устунлиги шундаки, у таркибан бир хил, кўпроқ оқсилсиз азот моддасига эга, ундаги оқсил моддаси ҳам аъло сифатли, бошқа ҳар қандай овқатга нисбатан кўпроқ ниация ва тиамин моддаларига бой.

Ёш болалар ичи кетганида айни ўша ниация моддаси дардга даво бўлади.

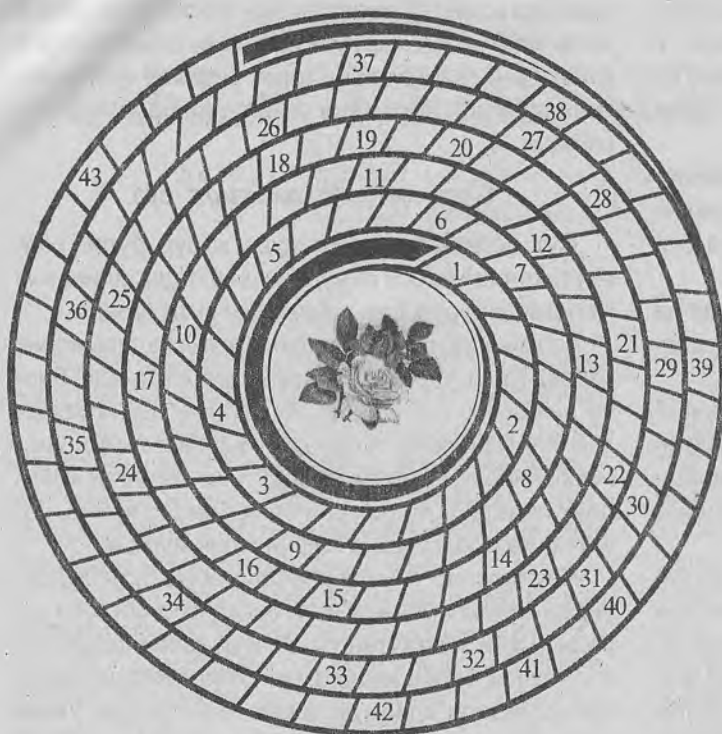
Тиамин моддаси эса инсон туғилганидан тортиб то ўлгунига қадар унинг барча асосий ҳаётий жараёнларида иштирок этувчи В гуруҳига мансуб дармондориларнинг энг муҳимларидан биридир. Мазкур модданинг эчки сутидаги миқдори анча юқори.

Эчки сутини 47 даражадан ортиқ қиздирмаслик кераклигини яна бир бор эслатамиз. Ҳаддан зиёд иситилган, пастерланган сутни чақалоққа бергандан кўра бермаган маъқулроқ. Пастерланган сут ҳатто эчкига бериб кўрилганида унинг олти ойга етиб-етмай нобуд бўлгани ҳаётда кузатилган.

Шариф ХОЛМУРОД

таржимаси

Бошқотирма

Турсунали ҒАНИЕВ тузди.

1. Дин. 2. «Аллоҳга энг яхши ҳамд айтувчи». 3. ... самимиятдир. 4. Ҳаромни ҳалол, ҳалолни ҳаром қилади. 5. Оятдан кейинги далил. 6. Назар. 7. Каломуллоҳ. 8. Ўғит. 9. Мўминнинг қалқони. 10. Сунна-ти муаккада намоз. 11. Улуш. 12. Сура. 13. Фаришта. 14. Марҳумнинг ётоғи. 15. Ибо-датнинг мағзи. 16. Қайта тирилиш вақ-ти. 17. Қироат. 18. Рўё. 19. Вақти энг тез ўтувчи намоз. 20. Марҳумни кузатиш маросими. 21. Намозга чақирув. 22. Қўшимча ибодат. 23. Улуғ кеча. 24. На-моз бўлаги. 25. Билдирув. 26. Мугасав-виф олим. 27. Вақт ўлчови. 28. Африқо-даги давлат. 29. Офат. 30. Пайғамбар. 31. Бешинчи фарзни адо этган инсон. 32. Фарз. 33. Тиниш белгиси. 34. Аллоҳга яқин киши. 35. Сура. 36. Тариқат асос-чиси. 37. Ўсмирнинг акаси. 38. Сура. 39. Йил ҳисоби. 40. Намоз. 41. Улуғ ой. 42. «Сизга тинчлик тилайман». 43. Мўъжи-завий асо эгаси.

Мўъжиза

ИБРАТ УЧУН САҚЛАНДИ

Лондондаги Британия музе-йининг мўмиёлар бўлимида ан-тиқа бир кўргазма — бундан уч минг йил олдин ўлган инсон-нинг жасади сақланади. Орадан шунча йил ўтса ҳам унинг эти ва териси чиримаган.

Инглиз тадқиқотчилари гу-руҳи томонидан Қизил денгиз соҳилларидаги иссиқ қумлар орасидан топилган бу жасад-нинг алоҳида хусусияти унинг мўмиёланмаган ҳолда шунча вақт сақланганидир. Тадқиқот-чилар: «Махсус дорилар сурил-ган, мўмиёланган жасадлар ҳам куни келиб чириydi, лекин ҳеч қандай парваришсиз бу жасад-нинг ўттиз аср давомида бузил-май туришининг ҳикмати ни-мада?» деб ҳайратда қолишди.

Маълумки, Фиръавн Мусо алайҳиссалом ва унга эргашган Исроил ўғилларини қатл этиш учун, уларни таъқиб қилиб, Қизил денгиз соҳилигача кела-

ди. Мусо алайҳиссалом қавми ваҳима ичида қолади. Чунки ол-диларида улкан денгиз, ортда эса душман аскарлари турар эди. «(Мусо) айтди: **«Йўқ, аниқки, мен билан бирга Парвардигорим бор. Албатта, У мени (нажот) йўлга бошлар. Бас, Биз Мусо-га: «Асойинг билан денгизга ур-гин», деб ваҳий юбордик.** (Сўнг Мусо ва унинг қавми денгиз ўртасидан очилган йўлга туш-дилар.) **Ва кейингиларни (яъни, Фиръавн ва унинг қўшинини ҳам) ўша йўлга яқин қилдик»** (Шуаро, 62–64, мазмуни)

Фиръавн ва унинг аскарла-ри бу мўъжизани кўриб, даҳ-шатга тушдилар. Шундай бўлса-да, Мусо алайҳиссалом қавми-га бўлган адоватлари уларни яна йўлда давом этишга ундади. Ле-кин денгиз ўртасига келганла-рида, иккига ажралган денгиз бирлашиб, қўшин фарқ бўлди.

«Ва Мусо ҳамда у билан бир-

га бўлган кишиларнинг барчасига нажот бердик. Сўнгра кейинги-ларни (денгизга) фарқ қилиб юбор-дик» (Шуаро, 65–66, мазмуни).

Ўлими аниқ эканлигини бил-ган Фиръавн имон келтиради, бироқ унинг ўлим вақтида кел-тирган имони қабул бўлмади.

Бу ҳақида бир қатор оят ва тафсирларда баён этилган. Ху-сусан, Маҳмуд аз-Замахшарий Юнус сурасининг тафсирида замонасидан саккиз аср сўнгра топиладиган жасад ҳақида шун-дай ёзган эдилар:

«Сени денгиз қирғоғининг бир бурчагига чиқариб ташлай-миз. Жасадингни бутунлай нуқ-сонсиз, бузилмаган ва кийим-сиз ҳолатда, сендан кейин ке-ладиганлар (ибрат олишлари) учун сақлаймиз» («Кашшоф» тафсири, 2-жилд).

Фиръавн жасади ояги қарима-даги башоратнинг исботи ўлароқ, кийимсиз ва бузилмаган ҳолда денгиз соҳилидан топилди.

Маҳмуд МАҲКАМ
таржимаси